

ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMINDA PAYLAŞILAN KORONAVİRÜS (COVID-19) ŞİİRLERİNİN FOLKLORUN VE MİZAHIN PROTESTO İŞLEVİ BAĞLAMINDA KÜLTÜRBİLİMSEL ANALİZİ

CULTURAL ANALYSIS OF CORONAVIRUS (COVID-19) POETRY SHARED IN THE ELECTRONIC CULTURE ENVIRONMENT IN THE CONTEXT OF THE PROTEST FUNCTION OF FOLKLORE AND HUMOUR

Ahmet KESKİN*

ÖZ: 2019 yılı aralık ayında Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan kentinde tespit edilmesinin ardından dünya ölçeğinde hızlı ve yıkıcı bir yayılım gösteren ve Türkiye'de de bu doğrultuda görülen ilk vakası 11 Mart 2020 tarihinde açıklanan, teknik olarak SARS-CoV-2; Covid-19 gibi adlarla da anılan koronavirüs salgını bütün dünyayı olduğu gibi ülkemizi, gündelik yaşamımızı, üretim ve tüketim faaliyetlerimizi derinden etkilemiştir. Benzeri salgınların aslında tarihi süreçte de görüldüğü -örneğin, 1918-1920 yılları arasındaki "İspanyol gribi" adı verilen H1N1 virüsünün alt türü nedeniyle gerçekleşen salgında 50 milyon ila 100 milyon arasında insanın yaşamını yitirdiği düşünülmektedir- fakat etkileşim araçlarının, korunma ve çözüm modellerinin bu denli gelişmemiş olması nedeniyle insanların tarihte, günümüzdeki kadar hızlı ve doğru bilgi alışverişinde bulunamadığı değerlendirilebilir. Bu durumun, iletişim tür ve araçlarının teknolojik açıdan çok üst düzeylerde olduğu çağımız şartlarında virüsün salgın olarak belirmesi ve dünyaya yayılması süreçlerinde elektronik kültür ortamında koronavirüs konusunda yaratılan ortak düşünce ve değerlerin, bu doğrultudaki yaratım ve paylaşım tutumlarının da hızlı bir etkileşim ve dolaşım içinde gerçekleşmesiyle aynı nedensellik ve düzlemde değerlendirilmesi mümkündür. Salgının küresel bir karantinaya yol açmaya başladığı fakat etkilerinin ülkemizde henüz tam olarak hissedilmediği dönemler esas olmak üzere, koronavirüsle ilgili elektronik kültür ortamında çok sayıda mizahi paylaşımında bulunulmuştur ve bu paylaşımlar -görece azalmış olmak kaydıyla- uzun bir süre devam etmiştir. Tespit edilen paylaşımların önemli bir kısmında mizah ve protesto odaklı söylem tür, biçim ve içerikleri ağırlıklı olarak dikkat çekmiştir. Bu çalışmada, söz konusu paylaşımlar arasından şiir niteliği taşıyan örnekler, folklorun ve mizahın protesto işlevi bağlamında, kültürebilimsel yaklaşımla ve disiplinlerarası paradigmalara ele alınarak çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Folklor, mizah, elektronik kültür ortamı, protesto, koronavirüs, şiir, kültürel analiz, disiplinlerarası çalışmalar.

ABSTRACT: The coronavirus, technically known as SARS-CoV-2 or Covid-19, was first identified in december 2019 in Wuhan, China (Hubei). Before long, it rapidly spread around the globe, leaving behind mass devastation in its wake. The first ever case to appear in Turkey was announced on March 11, 2020. This pandemic has brought the world, our country [Turkey], our daily lives, production, and consumption to a grinding halt. Of course, such out breaks are not new to history. For example, between 1918 and 1920, the Spanish flu, a subtype of the H1N1 virus, wiped out between 50 million and 100 million people. However, as one might assume, a

* Dr. Öğretim Üyesi - Samsun Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Samsun - ahmet.keskin@samsun.edu.tr (ORCID ID: 0000-0002-3422-5000)

This article was checked by Turnitin.

lack of advanced communication tools or solution models meant that the exchange of knowledge back then was nowhere near as fast or accurate as it is today. That said, it is possible to take a closer look the core beliefs and values that underlie the current coronavirus within an digital cultural environment as the virus is identified and spreads this granted our living in an age where communication technology and range are at their peak. Moreover, also can assess how such information is rapidly created and shared within the framework of the same causes. Many a humorous [social media] post related to coronavirus have surfaced online, especially now that the virus has put much of the world is under quarantine (something not yet fully felt in Turkey). Alas, as the situation worsens, it seems that they are losing ground. Intriguingly, many have either a comedic or a protest-like air about them in terms of their type, form, and content. This study has focused several posts that are poetic in nature and analysed them in terms of their folkloric and comedic-protest functions using a culturalist approach and interdisciplinary paradigms.

Keywords: *Folklore, humour, digital culture environment, protest, coronavirus, poetry, cultural analysis, interdisciplinary studies.*

Mizah, basitçe, şiirde olduğundan daha fazlası değildir, bir bilmece değildir.

(Eagleton, 2018: 11)

Giriş

Teknolojik gelişmelerle bireyin ve toplumun kendini ifade ettiği yeni paylaşım alanlarına dönüşen elektronik bağlamlar, mizah ve folklor kapsamında da güncel üretim ve tüketim ortamlarını, yaratım biçimlerini ve buna bağlı teknik, yöntem ve üslupları beraberinde getirmiştir. Folklorun ve mizahın her türlü geleneksel ve/veya yeni formunun bazen olduğu gibi bazense değiştirilip dönüştürülerek elektronik ortamlarda kendini göstermesi özellikle 21. yüzyıldan itibaren baş döndürücü bir hıza ve çeşitliliğe ulaşmıştır (Oring, 2003; Blank, 2009; Blank, 2012; Blank, 2013; Blank, 2014). Halk zekâsının ve üretiminin dikkat çekici bir yansıması olan mizahi yaratımların Türkiye’de de çeşitli elektronik bağlamlarda oldukça zengin bir şekilde varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

2019’un Aralık ayında Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve “Covid-19” adı verilen hastalığa yol açan koronavirüs, dünya genelinde Antarktika hariç tüm kıtalara ve 180’den fazla ülkeye yayılmıştır. 18 Mayıs 2020 itibariyle virüsün dünyada beş milyona yakın kişiye bulaştığı ve üç yüz binden fazla kişinin de virüse bağlı hastalıklar nedeniyle hayatını kaybettiği açıklanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından virüsün “küresel salgın” ilan edildiği 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, virüs şüphesi olan bir kişinin test sonucunun pozitif çıktığını ve böylece Türkiye’deki ilk koronavirüs vakasının görüldüğünü açıklamıştır. 18 Mayıs 2020 tarihi itibariyle ise Covid-19 nedeniyle Türkiye’de dört binden fazla kişinin hayatını kaybettiği, toplam yüz elli binden fazla vakanın gerçekleştiği duyurulmuştur (URL-1; URL-2).

Virüsün dünyaya yayılmaya başladığı fakat henüz Türkiye’de pozitif vaka ilan edilmediği ilk dönemde ağırlıklı olmak ve sonraları da belirli

ölçülerde devam ettiği görülmek üzere elektronik ortamda -önemli bir bölümü mizahi özelliklere sahip olan- koronavirüs konulu çok sayıda paylaşım yapıldığı görülmektedir. Örneğin, bir vatandaşın Toyota Corolla markalı arabasının arkasına “Corona değil, Corolla virüsü” yazdırıldığını (URL-3; Görsel-1), virüsün ülkemize gelemeyişinin sebebinin Balıkesir kolonyası olduğunu fakat şehrin değerinin henüz bilinemediğinin iddia edildiğini (URL-4, Görsel-2), bir köyün girişine muhtar tarafından “korona giremez” levhasının asıldığını (URL-5; Görsel-3), bir dolmuş şoförünün maske takmanın önemine dikkat çekmek için dolmuşunun dış ön kısmının tamamına maske taktığını (URL-6; Görsel-4) gösteren paylaşımlar elektronik ortamda dolaşıma girmiştir. Ağırlıklı olarak mizahi içeriğe sahip olan, temelde görsel mizah ve şiir temelinde yaratılan bu paylaşımlar bir yandan halk mizahının yansımaları niteliğindedir diğer yandan mizahın sosyal ve toplumsal bir savunma mekanizması olarak -özellikle de eleştiri ve protesto işlevleriyle- nasıl kullanıldığını gözler önüne sermektedir.

Bu çalışmada, koronavirüsle ilgili yapılmış söz konusu paylaşımlar arasından şiir niteliği taşıyan örnekler, folklorun ve mizahın protesto işlevi kapsamında ele alınmıştır. Bu çerçevede, başta *twitter* ve *facebook* olmak üzere çeşitli sosyal paylaşım ağları üzerinden dolaşıma sokulan şiir niteliğindeki metinler sosyal ve kültürel birer gösterge olarak kabul edilmiş ve bu paylaşımlarda öne çıkan sosyolojik, psikolojik ve kültürel temeller, folklorun ve mizahın protesto işlevi örnekleminde, kültürebilimsel çerçevede, disiplinlerarası yaklaşımla çözümlenmiştir.

1. Elektronik Kültür Ortamı, Mizah, Folklor ve Kültürbilim

Walter J. Ong’a (2014) göre hem yazı hem de sonrasındaki bütün elektronik teknoloji sistemlerinin öncesinde ve bütün bu teknolojilerin kökeninde insan hafızası, sesi, konuşma dili ve sözlü kültür yer almaktadır (15, 101-103). İşte bu nedenle, “ileri” ve “yapay” teknolojilerden yararlanan pek çok kültürde ve alt kültürde bile halen derece derece, tüm sonraki teknolojilere karşı “direnen” birinci sözlü kültür teknolojisinin (sözlü bellek) ve bu teknolojik düşünce biçiminin yansımalarına rastlamak mümkün olabilmektedir (23-24, 46-58; 75-96; 116-122; 137-139).

Gündelik yaşamı, anlamları, imgeleri, söylemleri, ilişkileri, iletişimi, tüm sanat alanlarını biçimlendirmeye, değiştirmeye, dahası yeniden organize etmeye başlayan kitle kültürünün kullandığı iletişim araçlarının bileşkesi olarak günümüzde başlı başına kültürel bir bağlama karşılık gelen internet, önceki kültürel ortamlarda yaratılan gelenek ve ürünlerin temel yaşam alanlarından biri olarak sadece yazılı kültürün değil, sözlü kültür geleneğinin ve ürünlerinin de yaratım, aktarım, paylaşım ve değiştirim süreçlerinin devam ettiği sanal bir dünyaya dönüşmüştür (Özdemir, 2015: 9-11, 389; Özdemir, 2017: 193).

Nitekim; *...geleneksel ve yeni medya ortamlarının iç içe geçtiği gündelik yaşamımızın içine gömülü olduğu yeni bir toplumsal eko-sistemde yaşamakta ve “her yeni iletişim teknolojisi bir önceki teknolojinin içine yerleştiği zeminden*

ve kültürel pratiklerden-alışkanlıklardan yararlanırken, yeni bir takım üretim, tüketim ve kullanım pratikleri de geliştirmektedir (Binark, 2015: 10). Bu bakımdan yeni medya bağlamlarında yaratılan ve paylaşılan kültürün geleneksel kültür çerçevesindeki yeniden oluşumu ve bu oluşumun incelenmesinde işe koşulacak disiplinlerin başında da folklorun gelmesi rastlantısal değildir. Bu doğrultuda folklor araştırmaları içinde internet odaklı çalışmaların zeminine yönelik şu ifadeleri de burada aktarmak yerinde olacaktır:

Folklor araştırmalarının vitrinini oluşturan internet folkloru en eski zamanlardan günümüze pek çok tür, tip ve şeklini bulup göreceğimiz açık ve bedava bir bilgi kaynağı olmasının ötesinde, yeni ve dijital folklor tür ve şekillerinin oluşmasına da imkân sağlamaktadır. Bu tür yeni dijital folklor tür ve şekilleri Türk halkbilimi içinde ortaya çıkmıştır ve son yıllarda gittikçe hızlanan bir biçimde derlenip değerlendirilmektedir. Kısaca, metaforik olarak folklorun çok eski zamanlardan beri toplumsal ve kültürel değerlerin bir aynası olduğu kabul edilir. Bu nedenle de halkbilimci bu aynayı kullanarak toplumu ve kültürünü analiz etmelidir (Çobanoğlu, 2018: 125).

Bunun yanında; sosyal hayatın nabzını tutan mizah, toplumu etkileyen çeşitli olayların, sorunların aykırı ve dikkat çekici tarzda ele alınması sonucu ortaya çıktığından, içinde şekillendiği toplumun ve kültürün analiz çalışmalarında kullanılacak yeterli veriyi taşıma kapasitesine sahiptir (Eker, 2014: 43). Kültür araştırmalarına bu yönüyle önemli malzemeler sunan ve ...sızdığı sosyokültürel hayatın her alanında, geçmişteki anlatım, sunum, ima, hareket, dinletim ve gösterim kültüründen beslenen; sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamında icra edilen ve bu ortamlarda değişen, gelişen, başkalaşan, yenilenen, çeşitlenen, yeni anlatı biçimleri ve anlatıcı tipleri oluşturan; yerel, ulusal ve evrensel boyutları olan; sosyokültürel bağlamında açık ve kapalı çeşitli işlevleri olan (Sevindik, 2017: 611) mizahın bu işlevlerininse ilgili bağlama göre çok çeşitli olabildiği görülmektedir.

Bu yönüyle mizahi çerçevede ortaya çıkan herhangi bir olgunun analizinde, tüm bu işlevlerinin birbirleriyle ilişkilerinin bir bütün olarak ilgili sosyokültürel ortam ve kültürel bellek çerçevesinde çözümlenmesi gerekmektedir. Elektronik kültür ortamındaki mizahi yaratım ve paylaşımların folklor özelinde çeşitli boyutlarda ele alınması süreçlerinde başta iletişim bilimleri olmak üzere felsefe, sosyoloji, sosyal psikoloji gibi disiplinlerin, kültürel analizleri besleyici nitelikteki kuram ve yaklaşımlarından istifade edilmesi son derece önemlidir. Çalışmada incelenecek veriler bu doğrultuda, disiplinlerarası paradigmalarda birlikte kullanılması için oldukça elverişli niteliklere sahip olan kültürün folklor çerçevesinde çeşitli boyutlarıyla araştırılıp incelenmesinde, yorumlanıp açıklanabilmesinde araştırmacılara geniş imkânlar sunan kültürbilimsel yaklaşımla, folklorun ve mizahın protesto işlevleri örnekleminde ele alınıp çözümlenmiştir.

2. Folklorun ve Mizahın Protesto İşlevi

TDK sözlüğünde “Bir davranışı, bir düşünceyi, bir uygulamayı haksız, yersiz, gereksiz bularak karşı çıkma, kabul etmeme” (URL-7) olarak açıklanan *protesto* sözcüğünün İtalyanca kökeninde “tanıklık etmek, deklare etmek” anlamları bulunmaktadır. Sözcük, Martin Luther'in Vatikan'daki Katolik Kilisesi'nin uygulamalarına karşı çıkararak kilisenin kapısına astığı metnin adı olarak, “deklare etmek” anlamına gelen protestan mezhebe de adını vermiştir. Protestonun asıl anlamı “lehte tanıklık etmek” şeklinde ve olumlu iken, günümüzde *protesto*; “bir duruma karşı olma, tepki gösterme, reddetme eylemi” olarak ifade edilmektedir (Pehlivan, 2016: 5). İçerdiği temel anlamlar bakımından öncelenmiş bir eleştiri veya başkaldırı anlamı bulunmamasına rağmen *protesto* sözcüğünde ön plana çıkan “bildirmek” anlamının zamanla “reddetmek” anlamına evrilerek sözcükte, haksız-gereksiz-yersiz bulunan bir olguyu kabul etmemenin ve buna yönelik eleştirel bildirimde bulunmanın esas anlam haline dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Günümüzde işlevsel folklor çalışmalarının halen büyük ölçüde Malinowski'yle başlayan ve Bascom'un folklor örnekleminde sistemleştirdiği görüşlerden hareketle yürütüldüğü bilinmektedir. Bascom'un (1954) dört ana grup altında genel çerçevesini belirleyip aktardığı işlev teorisinin folklorla “tutucu” ve “düzeni koruyucu” bir rol yüklediğini belirten İlhan Başgöz (1996: 1), yeni bir işlev olarak “*protesto*” işlevini “folklorun beşinci işlevi olarak önermiştir. Özkul Çobanoğlu'na (2016: 282) göre Bascom'un makalesinin başlığındaki “dört işlev” tabirini işlevlerin sayısı bakımından bir sınırlandırma kabul ederek yine Bascom'un vurguladığı işlevler arasında “bölümlenebilirlik” örneklerinden biri olarak gösterdiği “sosyal onaylamama” vurgusundan hareketle folklorun “beşinci işlev”inden bahsetmek, Bascom'un çalışmasıyla açık bir çelişkiyi bünyesinde taşımaktadır. Bascom'un vurguladığı dördüncü maddenin tam olarak açık olmadığını belirten Metin Ekici (2013: 125) ise Başgöz'ün “beşinci işlev” olarak önerdiği *protesto* işlevinin, Bascom tarafından dördüncü maddede belirtilen toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi içinde de değerlendirilebileceğini belirtmiştir.

Öte yandan, Oring'in (1976: 67) günümüzden 44 yıl önceki ifadesiyle, sosyal bilimlerde 35 yıldır kesintisiz süren işlevsel yaklaşımlarla ilgili tartışmalarla çok az halkbilimci ilgilenmektedir ve doğrusu bu durum, günümüzde de çok değişmiş değildir. Bu bakımdan, Başgöz tarafından (günümüzden 24 yıl önce) büyük ölçüde genel ifade, kısıtlı bakış açısı, dar örneklem ve yüzeysel değerlendirmeler eşliğinde ortaya atılan beşinci işlev yaklaşımının da henüz yeteri kadar tartışılıp yeni paradigmalara çeşitlendirilmemiş olması başlı başına bir problem olarak dikkat çekmektedir.¹

¹ Gerçekten de Bascom'un sınırlarını ve temellerini belirlediği işlevsel yaklaşımdan hareketle Başgöz tarafından “beşinci işlev” olarak önerilen ve daha sonra araştırmacıların da Başgöz'ün

Türkiye sahasında gerçekleştirilen işlevsel yaklaşım odaklı halkbilim çalışmalarının serüveni incelendiğinde (Büyükokutan, 2011: 38-49) hem genel olarak işlevselliğin geleneksel bir yaklaşımla değerlendirildiği hem de protesto işlevinin yeteri kadar tartışılıp çeşitli çalışmalar içinde yeteri kadar sınanmadığı görülmektedir. Bu yönüyle işlevsel odaklı çalışmalarda folklorun işlevlerinin daha çok “uzlaşmış ortak değerlerin ve kültürel kabullerin toplumsal düzeni sağlamadaki rolü” üzerinden ele alınırken bu çalışmalarda işlevsel yaklaşımların “toplumun parçalar halinde örgütlendiği ve her bir parçasının toplumun bütününün sürekliliğine hizmet ettiği varsayımı”nı (Yolcu, 2016: 622) göz ardı ettiği anlaşılmaktadır.

Bascom, ilgili çalışmasının sonunda; bazı önemli işlevleri vurgulamak için folklorun çeşitli işlevlerini belirli bir sınırlılıkta ve basitleştirerek ele aldığını, yaptığı gruplandırma ve çeşitlendirmelerin kesin ve değişmez olmadığını, folklorun işlevleri konusunun her folklor türü için ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini, türler üzerine yapılacak çalışmalarla başka işlevlerin ya da bazı bağlamlardaki kullanımlardan bazı “özel” işlevlerin belirlenebileceğini ya da belirlenen işlevler arasında ayırma çalışmalarının yapılabileceğini, kısacası folkloru ve insan yaşamındaki işlevlerini tam olarak anlamak ve daha fazla bilgiye sahip olabilmemiz için meşakkatli fakat titiz çalışmaların gerekliliğini (Bascom, 1954: 347-349) vurgulamak suretiyle folklorun işlevlerinin; folklor, kültür ve toplum arasındaki etkileşimlere göre, üretim ve tüketim faaliyetlerinin bütününün gözetilerek değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Gerçekten de yaratılıp aktarıldıkları kültürel bağlamın özellikleri, mekân, zaman, yaratıcı, icracı, muhatap vb. unsurlarla bunlar arasındaki etkileşimler değiştiğçe folklor ürünlerinin ve onların işlevlerinin de değişebildiği bilinmektedir.

Bu yönüyle; *eğer folklorlarda kuramsal açıdan sistematik bir genelleştirme sağlanmak isteniyorsa folklor çalışanlar elde ettikleri malzeme üzerinden oluşturduğu ve geliştirdiği tasnif ve hipotezleri sürekli olarak yeni çalışmalarda sınamalıdır* (Freeman, 1957: 215). Kültürün ve başlıca yansıma alanı olarak folklorun türleri, iletişim biçimleri, modelleri ve bağlamları her geçen gün, hafta, ay, yıl ve on yıl içinde değişmekte, dönüşmekte, yenilenmektedir. Bu bakımdan diğer tüm yaklaşımlar için

bu çalışmada (1996) çok kısaca belirttiği düşünceden hareketle değerlendirmeye çalıştığı protesto işlevinin tam olarak neyi karşıladığı, ifade ettiği, kapsadığı vb. hususlar günümüze kadar çeşitli yönleriyle değerlendirilmiş ve konu henüz tam olarak berraklaştırılmış değildir. Konunun burada uzun uzadıya tartışılmasının mümkün olmaması ve tarafımızca müstakil bir çalışmada kapsamlı biçimde ele alınacak olması bakımından yalnızca, protestonun çeşitli folklor yaratmaları kapsamında içinde sadece siyasi ya da politik bir kavramsal veya işlevsel karşılığa sahip olmadığını, herhangi bir düşünceye, eyleme, gruba, kişiye, olaya, olguya, söyleme vb. yönelik her türlü alay etme, aşağılama, cezalandırma, eleştirme, hicvetme, kınama, onaylamama, reddetme vb. gibi niyet, eylem, tavır, tutum, söylem ve benzeri biçimlerdeki teşebbüslerin bütününe, kısacası bir kabul etmemeye, karşı duruşa işaret ettiğini ve tüm bu nedenlerle söz konusu işlevin yalnızca ilgili folklor türünün değil, söz konusu iletişim türünün muhatapları olan tüm bütünleşenler arasındaki çeşitli etkileşimler çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmekle yetiniyoruz.

geçerli olduğu gibi işlevsel yaklaşımların da günümüz şartları çerçevesinde sürekli biçimde yeniden değerlendirilmesi ve ele alınan her yeni çalışmada konu, kapsam ve örneklem çerçevesinde sınanması gerekmektedir. Dolayısıyla da folklorun işlevleri konusunda üzerinde durulması gereken esas konu -Çobanoğlu'nun (2016: 282) da vurguladığı gibi Bascom'un makalesinin başlığındaki "dört işlev" in, folklorun işlevlerinin sayısı bakımından bir sınırlandırmayı ifade etmediğinden- folklorun beşinci ya da on beşinci işlevinin olup olmadığından, bunların ne olup olamayacağından, bunları birleştirip bütünleştirip teke indirgemenin mi yoksa olabildiğince çeşitlendirmenin mi yerinde olacağından vs. çok, Bascom'a ait (günümüzden 66 yıl önce öne sürülmüş olan) görüş ve önerilerin yeni paradigmalara çeşitlendirilmesine ve sınanmasına yönelik çalışmaların varlığının ve eğer varsa buradaki tartışmaların sorgulanmasıdır.

Bu bakımdan aslında, Bascom'un (1954) dikkat çektiği ve Çobanoğlu'nun (2016: 28-29) da vurguladığı üzere halkbilimi çalışmalarında işlevsellik konusunun; "folklor, onu taşıyanlara ne anlam ifade ediyor ve onlar açısından ne iş görüyor, neye hizmet ediyor; onu kullananların hangi ihtiyaçlarına cevap veriyor?" gibi sorular sorulmaksızın ve hem açık hem de gizli işlevleri çözümlenmeye çalışmaksızın anlaşılması mümkün olmayacaktır. Bu doğrultuda, çalışmanın konu ve örnekleme kapsamında tartışmaya, folklorun işlevleri içinde henüz yeteri kadar ele alınmamış olan protesto işlevinin, folklorun protesto işlevini de çeşitli yönleriyle berraklaştırmaya aracı olduğu görülen mizah zemininde değerlendirilmesiyle devam etmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Mizahın tanımlarındaki çeşitlilik (Eker, 2014: 47-54) dikkatle incelendiğinde, bunların mizahın işlevlerindeki çeşitliliğe de işaret ettiği görülmektedir. Bu doğrultuda; "mizah komik olmayanla eğlenmektir", "insanoğlunun zorluklarla mücadele etmesidir", "çoğu zaman yüzleşmekten çekindiğimiz toplumsal gerçekliktir", "yaşanan ya da bilinen gerçek ile beklentiler arasında aniden ortaya çıkan aykırılıktır", "gizli bir anlaşma sistemidir", "evrensel bir deşarj olma yöntemidir", "gerçek dünyanın malzemesiyle oluşan bir kurmacadır" (Eker, 2014: 54) ve "kültürler üstü özellikler içeren evrensel bir iletişim dilidir" (Özdemir, 2017: 406) gibi tanımlar, elde edilen ve çalışmanın ilgili kısımlarında tartışılacak olan verilerle doğrudan örtüşmektedir. Mizahın tanımlarından özellikle; "haddini aşan ciddiyete yapılan saldırıdır", "zayıfın güçlüye karşı silahıdır", "karşı duruştur", "bilgece eleştiridir", "kurulu düzene, kurallara karşı zincirleri kırarak özgürleşmedir", "mizah isyandır", "mizah ötekidir", "kalıpları kıran bir güçtür", "sosyal düzene karşı gelmenin simgesidir" (Eker, 2014: 54) ve "eleştirel akıldır" (Özdemir, 2017: 451) gibi tanımları ise aynı zamanda, mizahın bir karşı duruş ve eleştiri bağlamında protesto işlevinin de ne ölçüde ön planda olduğuna işaret etmektedir.

Mizah yalnızca mutluluk, neşe, hoş gitme, şaşkınlığın değil, aynı zamanda, bastırılan korku, endişe, tedirginlik, kaygı vb. duyguların dışı

vurumu olarak da belirebilmekte ve bu yönüyle “gerilimi azaltma” işlevini de yerine getirebilmektedir. Mizahın yararlılık ve düzeltme gibi işlevleriyle bir sorunu ortadan kaldırarak toplum düzenini ve güvenliğini sağlama gibi işlevlerinin yanında, içinde yaşadığımız dünyadaki düzeltilebilecek kusurlara gönderme yaparak ortak paylaşılan davranışların ya da evrensel düşüncelerin dönüştürülerek mükemmelleştirilmesine ve daha yaşanılabilir bir dünyanın inşasına yönelik “eleştiri ve hoşgörü” işlevlerini de üstlendiği görülmektedir. Yine, mizahın zorluklarla mücadele, problemlerle başa çıkma, acı ve üzüntü duyulan süreçlerden daha az zararla çıkma, depresyonu azaltma ya da çektiği acının hafiflemesine yardımcı olma gibi işlevleriyle psikanalizde anksiyetenin giderilmesinde de uygulanan savunma mekanizmalarından biri olarak mizahın rahatlatıcı etkisinin, beraberinde yerine getirdiği başarılı bir savunma mekanizması işlevini de taşıdığı bilinmektedir (Eker, 2014: 35-44).

Kültürle mizah ilişkisinin ve özellikle de kültürel ürünlerdeki mizahın protesto ve protestoya yakın diğer işlevlerinin vurgulandığı çalışmalar (‘t Hart, 2007; Emeksiz, 2010: 44; Eker, 2014; ‘t Hart, 2016; Yılmaz, 2018; Bayat, 2019; Sarıkaya, 2019) göstermektedir ki bireyin ve toplumun kültürel belleği temsil eden gelenek alanlarının çeşitli olaylar karşısında mizah eşliğinde ortaya koyduğu çeşitli eylem ve söylemlerin, tarihin en eski dönemlerinden beri yerine getirdiği işlevler arasında protesto çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu işlevi yerine getirmede folklor türleri, ilgili bağlama göre çeşitlendirilerek birer araç olarak kullanılmaktadır. Mizahın bu işlevlerinin tamamı aslında folklorun tüm alanlarında çeşitli iletişim tür ve süreçleri aracılığıyla kullanılabilir. Bu bakımdan halkın dünya görüşü ve kabullerinin özellikle mizah ve protesto bağlamında atasözünden ninniye, geleneksel tiyatrodan fıkraya, masaldan taşlamaya; dolayısıyla da anonim, tekke ve âşık kollarının tamamı içinde yoğun biçimde kullanılabilirdiği görülmektedir (Sarıkaya, 2019: 26-33, 36-37). Mizah ve protesto bu yönüyle, çoğu zaman iç içe geçmiş bir bütünlük sergilemektedir.

Bu çerçevede folklor türlerindeki “protesto” olarak tanımlanabilecek eleştiri, kınama, cezalandırma gibi alt işlevlerin mizah ürünlerinde de belirgin biçimde ön plana çıktığı görülmektedir. Böylece, folklorun inceleme alanına giren başlıca konulardan biri olan mizahı, folklorun işlevselliği ve protesto kapsamında bütünleştirici bir kavşak olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Bu bakımdan aslında mizah ve gülme derinlemesine incelendiğinde, başlı başına bir protesto ile karşı karşıya olduğu açıkça anlaşılabilir (Bayat, 2019: 370).

Nitekim, mizahi bir üsluba büründürülerek ve geleneksel formlardan esinlenilerek koronavirüse yönelik yaratılarak elektronik kültür ortamında paylaşılan ve bu incelemenin konusunu oluşturan çok sayıda örnekte de karşı koyma, meydan okuma ve protesto işlevindeki bu birleşim dikkati çekmektedir. Bu doğrultudaki çok sayıda paylaşım arasından dikkat çekici

şu örnekte, koronavirüsün Türk milletini tehdit etmekten vazgeçmesi istenirken virüse açık bir tehdit yöneltildiği görülmektedir:

*Oy korona korana,
Girma bizlan horona,
Bu millet zir delidur;
Sakın bakma hor ona* (URL-8).

Mani/atma türkü formunda yaratılarak elektronik kültür ortamında dolaşıma giren bu şiir üzerinden hareketle, folklorun ve mizahın “hangi işlev”inin tartışılabileceği üzerinde duracak olursak, burada yine folklorun bilinen ve mizahın yukarıda sayılan neredeyse bütün işlevlerin çeşitli biçimlerde ve ölçülerde var olduğu değerlendirilebilir. Bu bakımdan, eğitime ve kültürü gelecek kuşaklara aktarmadan eğlenme ve hoşça vakit geçirmeye, virüsü protestodan toplumsal kurumları (Türk milletini ve özelliklerini) yüceltmeye, rahatlamadan psikolojik dirence kadar çok çeşitli işlevlerin, sözlü gelenekteki en küçük şiir birimi olarak mani formunda böylece karşımıza çıkabildiği görülmektedir.

Bir başka örnekte de benzer biçimde, bu ülkenin ve milletin virüsten korkmayacağına bir karşı duruş olarak mizahi bir üslupla şöyle değinilmektedir:

*Panzerim yolum hikmet
Sözüme itibar et!
Diz çöker mi bu millet
Korona virüsüne...* (URL-9; Görsel-5).

Bu ve benzeri çok sayıdaki örnek, koronavirüs konusunda yaratılıp elektronik kültür ortamında dolaşıma sokulan şiirlerde protestonun ve çeşitli olgulara karşı bir karşı duruşun belirgin biçimde dikkat çektiğine işaret etmektedir. Bireyin ve toplumun zor zamanlarda, mizah yaratma ve paylaşma eylemiyle bir karşı duruş, savunma ve korunma mekanizmasını da geliştirip kullandığı tezi üzerine kurulu olan çalışmanın devamında, söz konusu şiirler, folklorun protesto işlevi kapsamında incelenip çözümlenmiştir. Bu çerçevede, 21. yüzyılda sosyal ve toplumsal hayatı derinden etkileyen bir salgın karşısında ortaya konulmuş bu şiirlerde nelerin, neden ve nasıl protesto edildiği konusu, şiirlerde öne çıkan başlıca içerikler üzerinden değerlendirilmiştir.

3. Elektronik Kültür Ortamında Paylaşılan Koronavirüs Şiirleri

Koronavirüs dünya ölçeğinde bir salgın halini alırken, elektronik kültür ortamının internet kolunda, özellikle de *facebook* ve *twitter* gibi sosyal-dijital paylaşım ağlarında dolaşıma giren çok sayıda koronavirüs konulu şiir belirmiştir. Bu bakımdan, çalışma kapsamında, konunun çeşitli yönleriyle ele alınmasını ve çözümlenmesine olanak sağlayıcı nitelikteki örneklerden yalnızca bir bölümü ele alınabilmiş, ilgili örnekler arasında nitelik bakımından temsil gücü en üst düzeyde olan ve benzer paylaşımlara öncülük eden metinler seçilerek incelenmiştir.

Bu kapsamda koronavirüsün mizahi bir üslupla bir şiire konu edilerek elektronik kültür ortamlarında yaygınlaşmasını sağlayan ilk paylaşımın – tespit edebildiğimiz kadarıyla- 26 Şubat 2020 saat 20.08’de yapıldığı görülmektedir (URL-10; Görsel-6). “Dasfeodal” adlı twitter kullanıcısının belirtilen tarihte paylaştığı ve daha sonraları bu doğrultudaki yarattığı ve paylaşımlara ilham kaynağı olduğu anlaşılan, iki dördlükten oluşan şiiri şu şekildedir:

*Wuhan'dan çıktı yola
Tahran'da verdi mola
Panzehir mi tarhana
Korona virüsüne?*

*Sınır tanımaz serbest
Kırk iki millet derdest
Çare olur mu abdest
Korona virüsüne? (URL-10; Görsel-6).*

İletişimi, “bilgi denen nesne birimlerini bir yerden başka bir yere aktaran boru hattı”na benzeten Ong, zihni ise bir kutuyla özdeşleştirmektedir. Bu kutudan bir bilgi biriminin alınıp borudan geçecek biçimde şekillendirildikten sonra borunun (iletişim aracının) bir ucuna konulup diğer ucuna ulaştığında alıcı birimin kendi zihin kutusunda çözümlendiğini, bununsa insan iletişimiyle bağdaşmadığını savunur. Çünkü Ong’a göre “gerçek” insan iletişiminde bir iletişimin tam olarak gerçekleşebilmesi için gönderenin herhangi bir şey göndermeden önce yalnız gönderen değil aynı zamanda alıcı durumunda da bulunması, diğer bir ifadeyle bir geri iletim beklentisinin var olması gerekir. Oysa “medium” modelinde ileti, gönderenden alıcıya tek yönde hareket eder. Ayrıca paylaşımcıların birbirlerinin zihinlerine girebilmeleri için söz konusu iletişim öncesinde de birbirlerinin zihinlerinde şu ya da bu şekilde var olmaları gerekir. İletişimin özneler arası bir olgu olduğunu, karşılıklı paylaşılan öznellik esasına dayanan ve yalnız insanlara özgü olan bu bilinç işleyişinin ve öznel insan iletişiminin gerek sözel gerek başka türlü “araç” anlamına gelen “medya” modeline uymadığını düşünen Ong, tüm bu nedenlerle, eseri boyunca “medya” terimini kullanmaktan bilinçli olarak kaçındığını belirtmektedir. (2014: 206-207).

Yukarıda verilen ve *twitter*’da kendisinden sonraki mizahi şiir yaratımlarının öncüsü olan paylaşımı gerçekleştiren kullanıcının 25 Şubat 2020 tarihinde; “Mizah tayfa son şakalarını yapsın, bizde virüs teyit edilirse ağzınızı açamazsınız” şeklinde bir paylaşımında bulunarak adeta o güne kadar yapılan mizahi paylaşımların ve iki gün sonra yapacağı paylaşımın ve bu paylaşımın açılacak olan “çığırın” altyapısına işaret ettiği görülmektedir. Burada “mizah tayfa” tanımlamasıyla aslında aynı zamanda elektronik kültür ortamında mizahın yaratım süreçlerine ve bu süreçlerdeki katılımcıların ortak değer paylaşımlarına içeriden bir tanımlamada bulunulduğu da görülmektedir. Nitekim, “o tayfadan biri” cevap olarak;

“Hocam helalleşmeyi ne zaman yaparız?” diye sorunca; “Bakanlık açıklamasını bekleyelim” cevabını almıştır (URL-11; Görsel-7).

İlgili kullanıcının söz konusu paylaşımı elektronik kültür ortamında dolaşıma sokarken iletişim kurduğu kitle ile “Mizah tayfa son şakalarını yapsın, bizde virüs teyit edilirse ağzınızı açamazsınız” ifadesiyle ve “meşhur” paylaşımına ilk cevap olarak gelen; “Panzermentsh Bey acaba kafiyeyi; *aaab* düzeninden *aaba* düzenine mi çekseniz. Öyle daha iyi olacağı kanısındayım” soru-yorumuna cevap olarak; “O uyakta yazmayı da sizlere bırakıyorum” notlarıyla geri iletim beklentisini peşinen bildirirken, “onların” kendi zihninde zaten var olduklarını düşünmekte, kendinin de onların zihinlerinde var olduğunu varsaymaktadır. Hatta, aynı uyakla yazmayıp “ah yaman korona” redifini kullanan bir kullanıcıya yanıt olarak; “Şurada o kadar mesaimiz var, insan bakarak hece ölçüsünü tutturur bari” şeklinde sitem etmektedir. Bu bakımdan adeta iletişim içinde olduğunu düşündüğü kitleyle öznellik esasına dayalı ve geri iletim beklentisinin söz konusu olduğu bir etkileşim ve iletişim kurduğunu ya da kurabileceğini düşünmektedir ki paylaşımına gelen yüzlerce yanıt, bu çalışmanın gerçekleşmesine yol açan verilerin önemli bir tutarını oluşturmuştur.

Öte yandan; *Âşık tarzı edebiyat geleneğinin “topluluk yapıcı” (community building) rol ve işlevlerini ifa etmede mizah ve taşlamanın nerdeyse daima ön planda olduğu kendiliğinden ortaya çıkmış olmaktadır. Bir başka ifadeyle âşıklar mizah ve taşlama anlatım tutumlarını kullanarak icralarında (fasıllarda) kendilerini dinlemeye gelenlere çoğunlukla bu anlatım tutumlarıyla meydana getirdikleri şiirlerle seslenmekte ve hem kendisiyle onlar arasında hem de dinleyicilerin birbirleri arasındaki “buzları kırıp” onları birbirleriyle daha da samimileştirmektedirler* (Çobanoğlu, 2019: 776). Elektronik kültür ortamında paylaşılan bu ilk örnekten başlamak üzere, sonrasında ortaya çıkan bütün bu paylaşımlarda görülen halk şiirine ve özellikle de âşık tarzı kültür geleneğinin şiir estetiğine ve başkaca özelliklerine, üslup, tutum ve davranışlarına ve geçmişte âşıkların yerine getirdikleri iletişim ve bilgilendirme çerçevesindeki medya işlevlerine ait benzerlikler, farklı dönem ve bağlamlarda ortaya konulan bu şiir örneklerini çeşitli nitelikleri bakımından ortak bir paydada birleştirmektedir.

Komiğin değeri ancak kendi bağlamında bir halk grubu tarafından saptanabilir. Komik öğeyi bulan birinci şahıs olsa da komiğin geliştirilmesi, değerinin saptanması veya onaylanması için ikinci bir kişiye ihtiyaç duyulur. Böylece patentini alan komik; söylem, hareket, tavır, jest veya mimik, sosyal bağlamında bir şekilde zenginleştirilip çoğaltılan imgeleriyle seri üretime geçebilir. Bu üretilen imgelerin ise bir halk grubu tarafından bir şekilde tüketilmesi gerekmektedir. Bu yüzden, birçok halkbilimi yaratması, kendi bağlamında onu gerektirdiği ölçüde ve sürede onayan bir halk grubu bulamadığı için yok olmuştur denilebilir (Sevindik, 2017: 614-615). Nitekim bu ürünler ilk ortaya çıkmaya başladığı bağlamda komik öğeyi bulan kişinin ardından başka kullanıcılar tarafından geliştirilmiş, zenginleştirilmiş ve bu

doğrultuda bir nevi “seri üretim” başlamıştır. Bu bakımdan –icra bağlamı değişmiş, anlatım tutumu, üslup vd. bakımından çeşitli farklılıklar söz konusu olmakla birlikte- ilgili paylaşımları yapan kişileri birleştirip bütünleştiren bir kültürel estetik, paylaşılan ortak değerler bulunmaktadır. İletişim ve etkileşime giren tüm bu insanların anonim ve âşık tarzı Türk şiiri geleneklerinden devraldıkları birikimle, güncel bir durum karşısında, ortak bir “sanal kimlik”te buluşarak ortaya oldukça orijinal yaratmalar çıkardığı görülmektedir. Ancak burada, sanal ve dijital kültürün aynı zamanda “özetlemeler ve kısaltmalar çağı” (Özdemir, 2017: 192) olmasından kaynaklı olarak, incelediğimiz bu örneklerin çok önemli bir kısmında konunun uzun uzadıya ele alınmadığı, anlatımın zayıfladığı ve “görülür” kılınmaya çalışılan imgeler üzerinden ele alındığı görülmektedir.

Bütün bunlarla birlikte özellikle katılımcı mizahın sosyal bir davet sonucu çeşitli değerler etrafında ortaklaştırma işlevi söz konusudur ki bu durum, mizahın yalnızca arkadaşlar arasında yakınlığın bir işareti olmayıp yakınlığa pek olanak sağlamayan durumlarda bile sosyal bağlar oluşturmanın da etkin bir yolu olduğunu göstermektedir (Kuipers, 2016: 52; Meşe, 2016: 83). Bu bakımdan mizahın çeşitli bağlamlardaki bu ve benzeri iletişim ve sosyal-psikolojik temelli üretim ve tüketim biçimleri de Ong’un düşüncelerini boşa çıkarmaktadır. Dolayısıyla da Ong’un düşüncelerini ortaya koyduğu dönemdeki iletişim tür, araç ve modelleri üzerinden yaptığı değerlendirmelerle 2020 yılındaki iletişim tür, araç ve modelleri arasındaki baş döndürücü değişim hızından kaynaklanan dönüşümler ve elektronik kültür ortamında kurulan iletişimlerin güncel görünümü, bu konuda da bir paradigma yenilenmesi ihtiyacına işaret etmektedir.

Söz konusu şiire dönecek olduğumuzda ise tarhana vurgusuyla kellepaça çorbasının ve abdest vurgusuyla da vücut temizliğinin ve ibadetin tek başına virüsü yok edemeyecek oluşunun mizahi bir dille hicvedilmesi dışında herhangi bir protesto söyleminin bulunmadığı dikkati çekmektedir. Ancak, söz konusu paylaşım elektronik ortamda çok sayıda beğeni ve yorum alarak hızla dolaşıma sokulması, paylaşımın altına aynı doğrultuda yüzlerce yorum ve paylaşımında bulunulması ve sonuç olarak da benzer şiirlerde varlığı görülen söz konusu protesto ve karşı duruşun tetikleyicisi olması bakımından önem taşımaktadır. İlgili paylaşımın hareketle oluşturulan, “trend topic” olmak suretiyle hızla dolaşıma girerek bu doğrultudaki paylaşımların artmasına ve popülerleşmesine yol açan diğer bir paylaşım ise şu şekildedir:

*Virüs kaptım corona
Yaşar mıyım sor ona
Gurbette bir yarım var
Ben ölürsem kor ona (URL-12; Görsel-8).*

Mani formunda yaratılmış olan bu dörtlükte de yine tıpkı manilerde olduğu gibi benzer üslup ve estetik özelliklerin kullanılarak mani formunun yeni ve güncel bir konuya mizahi bir bağlamda işlemek için araç edildiği görülmektedir. Nitekim bu iki paylaşımın yanıt olarak bir kullanıcının; “Acil

top trend olmalısınız; corona ve kor ona kafiyesi bir sizde bir Karacaoğlan'da" ifadeleriyle paylaşımcılara övgüde bulunduğu dikkati çekmektedir (URL-13). Bu yorum ve temenninin çok kısa süre içinde gerçekleşerek bu iki paylaşımın elektronik kültür ortamında çok hızlı bir yayılım gösterdiği ve bu çerçevede yaratılan çok sayıda şiire ilham kaynağı olduğu görülmektedir.

Sosyal paylaşım ortamında bu doğrultuda adeta bir paylaşımıcının - sanki birbirlerini uzun yıllardır tanıyorlarmış ve ortak bir kültürel ortamda benzer eğitim öğretim süreçlerinden geçmişlercesine- çok sayıda paylaşımıcıya "korona" ayağı vermek suretiyle bu doğrultuda paylaşım yapması çağrısında bulunulması ve bunun elektronik kültür ortamında geniş bir yankı bulması söz konusu olmuştur. Bu paylaşım çağrısına cevap veren insanların oluşturduğu bir topluluğun elektronik kültür ortamında ortaklaşa ürettiği ve hızla dolaşıma girerek anonimleşme sürecine giren bu "ortak değerler" şüphesiz ki folklor ve geleneksellik çerçevesinde farklı açılardan ve kapsamlı biçimde tartışılabilir. Örneğin, bunlarda kullanılan üslup ve formların anonim şiirle, âşıklık geleneğiyle vs. ilişkileri tartışılabilir. Hatta konuyu "folklor, telif hakları ve internet" başta olmak üzere çok çeşitli hususlar odağında incelemek de pek tabii mümkündür.

Nitekim, söz konusu yaratım modelini ilk ortaya koyan kişi olarak tespit ettiğimiz kullanıcı, ilgili dörtlükleri sanki kendisine aitmiş gibi ve bunu yaparken de orijinalinde iki dörtlük şeklinde olan şiire bir üçüncü dörtlüğü de ekleyerek paylaşan bir başka kullanıcıyı; "Hayır çaldın bari orijinaline sadık kal.. Hiç yüzü de kızarmamış" (URL-14) diyerek protesto etmektedir. Dahası bu protestoya bir kullanıcı; "Çok çaldı, çok ekleme çıkarma yapıldı. 3-4 adet farklı versiyonunu gördüm" şeklinde destek vererek elektronik kültür ortamındaki aktarım süreç ve biçimlerindeki genel eğilimleri de adeta özetlemektedir (URL-15) başka bir kullanıcı ise; "Esinlendik şiirden/Tesirlendik tivitten/Tüm fenolar hep birden/Çaldı dediler; Çalmadık çırpmadık/Adam da öldürmedik/Kopyaladık yapıştırdık/Çaldı dediler" şeklinde yanıt vererek olayı internet ortamının "normlarına" vurgu yapmak suretiyle farklı bir boyuta taşımaktadır (URL-16). Görüldüğü gibi kullanıcı, sonraki tüm paylaşımların ilgili ilk "tivitte" yer alan şiirden ve ifaden esinlenilerek hazırlandığını ve dolaşımın bu şekilde bazen de kopyala-yapıştır şeklinde gerçekleştirilebildiğini söylemekte ve nihayet bunun bir "kan davası" haline getirilmemesi gerektiğini vurgulayarak ilk kaynak kişiyi mizahi bir çerçevede ve sanal dünyanın "rajonu" kapsamında protesto etmektedir.

Çalışmamızın odağı, söz konusu paylaşımların anonimliği, gelenekle ilişkisi, ilk paylaşımın kim olduğu, etki ve tesir değişkenleri vs. değil, bu paylaşımlardaki mizahi üslubun ve protesto işlevinin folklorla olan ilişkilerinin değerlendirilmesi olduğundan, çalışmanın devamında, ilgili şiirlerde protestonun kim tarafından, kime/neye, nasıl ve niçin yöneldiği

kapsamında, tespit edilen dört ana grup altında incelenmesi yerinde olacaktır.

3.1. Belirli Milletler, Kùltürleri, Emperyal Devletler ve Devlet Başkanları

Kononavirüsün mizahi bir dille işlendiği söz konusu öncül paylaşımın altında, diğer kullanıcılar tarafından yaratılarak paylaşılan çok sayıda şiir örneği söz konusu olmuştur. Bunların çok önemli bir kısmındaki ortak niteliğin, mizahi bir üslupla çeşitli odakların eleştirilmesi olduğu dikkati çekmektedir. Virüsün kaynağı ve dünyaya bulaştıracısı olarak görülen Çin, bunlardan başlıcasıdır. Örneğin, bir şiirde Çin, şu şekilde protesto edilmekte, lanetlenmekte, kargışlanmaktadır:

*Çekik çekik gözleri
Anlaşılmaz sözleri
Tedirgin etti bizleri
Kökün kurusun Çin milleti*

*Yarasa yılan köpek kediler
Bilmem daha ne yediler
Koranayı bela ettiler
Kökün kurusun Çin milleti*

*Alkirazım tehlikeyi sezer
Hepsi bir birine benzer
Alayı dünyayı gezer
Kökün kurusun Çin (URL-17).*

Buna benzer bir başka paylaşım şöyledir:

*Çin milleti kökün kurusun
İnşAllah atıklarında boğulursun
O hindular sana musallat olsun
Soktun dünyayı korona virüsüne! (URL-18).*

Benzer bir yaklaşım ve üslupla Çinliler “yok olup gitmeleri” dileğiyle şöyle protesto edilmiştir:

*Börtü böceği yersiniz,
Coronayı musallat edersiniz
Her türlü pislik sizde,
Tahmini ne zaman yok olup gidersiniz? (URL-19).*

Öte yandan, ilk örnekten başlamak üzere bu şiirlerdeki ortak değer (şekil, üslup, içerik, işlev vb. bakımından) üretim ve paylaşımı o derece genişlemiştir ki “Eksisözlük” adlı internet sözlük ağında 12 Mart 2020 tarihinde “corona virüsü şiir yarışması” adıyla bir başlık açılmıştır. Bu başlıkta ilk paylaşımı yapan kullanıcı ise asıl suçluları Çinliler olarak görmemekte ve protestonun yönünü İspanya ve Brezilya’ya çevirmektedir:

İspanya’da faşist vox partisinin genel sekreterine bulaşmış corona virüsü. Brezilya devlet başkanı da test yaptırıyormuş. ay hadi inşallah. şaka maka bu

corona virüsü eğer baskıcı, faşist devlet liderlerine bulaşacaksa başımın üzerinde yeri var. Şiire gelince:

Bunlar engerekler ve çıyanlardır

Bunlar aşımıza, ekmeğimize göz koyanlardır

Tanı bunları, tanı bunları, tanı bunları

Tanı da, tanı da, tanı da, tanı da bulaş,

Korona, korona, koronita

Koronoş bebem

Tanı bunları, tanı bunları

Koronoş bebem (URL-20).

Görüldüğü gibi Ahmet Arif'in "Adiloş Bebe" adlı şiirinin; *Doğdun/Üç gün aç tuttuk/Üç gün meme vermedik sana/Adiloş Bebem/Hasta düşmeyesin diye/Töremiz böyle diye/Saldır şimdi memeye/Saldır da büyü/Bunlar/Engerekler ve çıyanlardır/Bunlar/Aşımıza, ekmeğimize/Göz koyanlardır/Tanı bunları/Tanı da büyü..*(Arif, 2011: 99-100) mısralarının uyarlaması olduğu açıkça belli olan bu şiirde de protesto edilenin korona değil, "baskıcı ve faşist" olarak nitelendirilen devlet başkanları olduğu dikkati çekmektedir. Toplumsal gerçekçi ve protest üslubu belirgin olan Ahmet Arif'in bir şiirinden hareketle koronavirüsün yine bu çerçevede "halkın düşmanı" olarak tanımlanan odaklara bulaşarak bunları yok etmesi istenmektedir. Böylece koronavirüs -"ay hadi inşallah" ve "şaka maka" ifadeleriyle mizahi bir üslup parantezine de alınarak- ölümcül bir dileğin gerçekleşmesinde ve protesto işlevli bir yeniden yaratım şiirinde aracı olarak kullanılmış olmaktadır.

Çeşitli devlet adamlarının protesto edildiği ve bu isimlerin koronavirüse yakalanmalarının dilendiği başkaca yaratımlar da söz konusu olmuştur. Bunlara bir örnek olarak şu paylaşım aktarılabilir:

....

Çin Kore Japonya

Oradan atladın Amerika'ya

Trump'a bulaşmayı unutma

Git başımdan corona

Sana zahmet Putin'e uğra

Önce uzat bir kolonya

Almazsa yapış yakasına

Git başımdan corona (URL-21).

Yine, virüsün henüz ülkemizde tespit edilmediği fakat ilk vaka ilanına yakın olduğumuz günlerde atma türkü formunda yaratılan bir başka örnek de bu doğrultuda oldukça dikkat çekicidir:

Yanaşma bize dedük,

Geldun gondun İran'a.

Amerika gudurdi,

Biraz daha vur ona

*Ey Korona korana
Girma bizlan horona! (URL-8).*

Koronavirüs salgınının, halk tarafından adeta bir fırsat bilinerek, mizah dilinde ve ağırlıklı olarak protesto niteliğinde yaratılan çok sayıdaki bu ve benzer şiirlerde çeşitli ülkeler, devletler, devlet adamları adeta yerden yere vurulmuş, korona nedeniyle bunların kaybolup gitmeleri istenmiştir. Böylece dünyanın insanlar ve toplumlar için daha güzel, daha yaşanılabilir bir yer olacağı varsayımından hareketle, negatif mizahtaki saldırgan ve yıkıcı tutumla, pozitif bir dönüşüm hedeflenmiştir.

3.2. Fırsatçılık ve Fırsatçılar

Şiirlerde protesto edilen başlıca konulardan birinin de virüsü fırsat bilip haksız kazanç elde etmeye çalışanlar olduğu gözlemlenmektedir. Buna yönelik bir örnek şu şekildedir:

*Hiç eğilmez onun başı
Pek sakindir, yok telaşı
Fırsatçının arkadaşı
Ah korona vah korona (URL-22).*

Başka bir paylaşımda ise koronavirüs salgın döneminde insanlardaki kaygı nedeniyle ürün temininde oluşan krizi fırsat bilerek haksız kazanç elde etmeye çalışanlar mizahi bir söylemle şu şekilde protesto edilmektedir:

*Ey insafsız corona
Kalmadı senin yüzünden kolonya
Maske falan alayı karaborsa
Yaktın bizi daha gelmeden piyasada (URL-20).*

Yine başka bir örnekte de “bakkalacı hacı amca yaptı kolonyayı 50 lira” denilerek küçük esnafın bu fırsatçılıktan geri durmaması eleştirilmektedir. Halkın, böylesi zor bir dönemde fırsatçılık yapan kişileri mizahi bir çerçevede oluşturduğu bu şiirlerde protesto ettiğini gösteren çok sayıda örnek, folklor, mizah, protesto ve elektronik kültür ortamı ilişkilerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

3.3. Anksiyete, Panik, Paranoya, Yalan Haber, Popülizm ve Devirden Şikâyet

Şiirlerde protesto edilen olgular arasında, bireyin ve toplumun salgın karşısında panikleme, anksiyetik davranması, konunun popülizm biçimde ele alınıp değerlendirilmesi ve bütün bunların genelinde devirden şikâyet kapsamında gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Örneğin, virüsün yayılmaya başlamasıyla birlikte konu hakkında bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olanların bir şiirde şu şekilde protesto edildiği görülmektedir:

*Herkes bilmiş hep uzman
Küçük dev sanki azman
İnşallah bize sızman
Yaktın bizi korona (URL-20).*

Virüsün çok hızlı bir şekilde gündemin tam ortasına yerleşmesi de mizahi bir çerçevede, Âşık Şifâî mahlasını kullanan bir kullanıcı tarafından şu şekilde protesto edilmiştir:

*İki günde gündem oldu
Yayıldı hep dizi dizi
Sakin bulaştırma bizi
Sen neymişsin be corona*

*Wuhan'dan Washington'a
Duyanlar hep kaldı dona
Sakin buraya uğrama
Bırak bizi be corona*

*Çinliler yer yarasayı
Çorba yapmaz pırasayı
Salladılar piyasayı
Sal bizi artık corona (URL-23).*

Burada aynı zamanda enerji yönetimi kapsamında virüse karşı hem bir savuşturma stratejisinin hem de sosyal psikolojik olarak bir savunma mekanizmasının devreye sokulduğu görülmektedir. Buna benzer başka bir paylaşımda da virüs nedeniyle halkın kendinden ve birbirinden şüphe etmesinden kaynaklı paranoyak ve anksiyetik bir ortamın oluşmasına şöyle vurgu yapılmaktadır:

*Bir illet ki yapıştı, düşmez yakamızdan,
Alt edip de diş geçirmek zor ona.
Şüphe eder olduk evimizden, yurdumuzdan,*

Sal bizi de az huzur ver korona (URL-20). Başka bir şiirde de Korona sebebiyle gerçekleşen değişim ve dönüşümler şu şekilde protesto edilmiştir:

*Dostlar çaya gelmez oldu
Ah korona vah korona
Selam bile vermez oldu
Ah korona vah korona*

*....
Sırtımızda aba mısın
İnce misin kaba mısın
Çağımızda veba mısın
Ah korona vah korona (URL-22).*

Söz konusu şiirlerde, insanlığın birbirinin kıymetini bilmemesi ve sevdiklerine sevgilerini yeteri kadar göstermemeleri, paraya fazla değer verilmesi ve bu durumun yanlışlığının ancak sağlık elden gidince anlaşılması vb. hususlar da şu şekilde eleştirilmektedir:

*Hayat sandığımızdan kısa imiş,
Bir dert ki bu adı corona imiş
Nice dertlere saldın bizi
Ey zalım corona,*

*Açıldı gözü insan evladının,
Hayrını görmedi eldeki paranın,
Elden gidince sağlığını,
Üzdün bizi corona,*

*....
Debauchee oğlan der ki,
Herşeyin başı sağlık,
Paradan gayrı hiç yaşamadık,
Şimdi sevdiklere sarıldık
İş isten geçmeden (URL-20).*

Görüldüğü gibi *debauchee oğlan* oldukça ciddi konuları mizahi bir üslupla dile getirmektedir. "Coranoğlan der ki" ile Karacaoğlan üslubuna vurgu yapılarak gerçekleştirilen diğer bir paylaşımında ise hayat pahalılığı, virüse karşı önlem olarak önerilen kelle-paça çorbası ve pekmez nesnelere üzerinden şöyle protesto edilmektedir:

Coranoğlan der ki:

*Dünya olmuş corona
Çinli iranlı bayıla
Yok mu bunun çaresi
Kim öle kim kala*

*Aldım paça seksen lira
Yaladım pekmez doksan lira
Cepte kalmadı para*

Kim öle kim kala (URL-24). Görüldüğü gibi bu örnekte hayat pahalılığı ve baş gösteren panik ortamı mizahi bir dille işlenmektedir.

Popüler Karadeniz müziği kapsamında üretilip video klibinin de çekilmesiyle yaygınlaşan, sözleri Şerif Topal'a ait olan şu örneğin de çok sayıda toplumsal mesaj içerdiği görülmektedir:

*Çin'den çıktı bir virüs yayılıyor dünyaya
Mevla'm bulaştırmasın bizi bu koronaya*

*Günden güne artıyor korona denen illet
Maske ile geziyor şimdi sokakta millet*

*Yalan yanlış habere zaten inanmıyorum
Yerli ürün tüketip Çin malı almıyorum*

*Korona deli dana domuzla kuş gribi
Zaten bütün virüsler gelip bulur garibi*

*Hasta olmamak için insanlar direniyor
Virüsler bile her yıl çıkıp yenileniyor*

*Her yıl gündeme düşer bu aylarda bir grip
Bu nasıl bir virüsmüş ismi bile bir garip (URL-25).*

Mizah türleri değişen zamana uyum sağlarken toplumsal belleği geçmişten bugüne taşırlar. Söz konusu mizah belleğinde toplumsal sorunların, değişen gündemlerin, yaşam dinamikleri içinde halkın eleştirisinin izleri sürülebileceği gibi toplumun kendisine yönelik eleştirel tutumunu yakalamak da mümkündür (Basat, 2016: 164). Değerlendirilen bütün örnekler, koronadan daha çok onun yol açtığı durumların ve “bozulan insan” ile toplumun, ülkelerin, devletlerin, politikaların aksayan yanlarının eleştirilmesine dönüktür. Değerlendirilen tüm örneklerde eleştiri ve protesto, gerçekte doğru ya da yanlış olsun, şiiri ortaya koyanlar tarafından “yanlış” olarak değerlendirilen olguların vurgulanması ve düzeltilmesi amacına hizmet etmektedir. İnsanlar tarafından yapılan ve olmaması gereken vurgulanarak, yapılmaması ve olması gerekene dikkat çekilmektedir.

3.4. Akademiye “Alt” Kadrolarda Çalışmanın Zorluğu ve İşyerinde Mesleki Psikolojik Taciz (Mobbing)

Konuyla ilgili tespit edilen örneklerden birinde ise koronavirüs bahanesiyle akademik yaşamda karşılaşılabilen çeşitli kişi, durum, olay ve olguların eleştirildiği görülmektedir. Bu örnekte özellikle mobbing olgusunun ön plana çıkartılmış olması bakımından, şiirin değerlendirilmesine geçmeden önce, mobbing eylemi üzerinde kısaca durmak yerinde olacaktır.

Latince *mobile* ve *vulgus* sözcüklerinden türeyen ve yine Latince “çete”, İngilizcede ise “toplucu saldırmak, rahatsız etmek, kalabalık anlamlarını taşıyan *mob* kökünden türeyen *mobbingin* “hareketli insanlar”, “şiddet eğilimli kalabalık”, “topluluk” gibi anlamlar taşıdığı görülmektedir. İlk olarak Konrad Lorenz isimli Avusturyalı bilim insanının, boz kazların davranışlarını incelemek amacı ile kazların düşman olarak gördükleri bir yabancı hayvanı uzaklaştırmak ve kaçırmak için sergiledikleri davranışları ortaya koymak için yaptığı araştırmada kullanılan (Çögenli, 2013: 4) *mobbing* teriminin geniş bir tanımı; *İşyerlerinde bir veya birden fazla kişi tarafından diğer kişi ya da kişilere yönelik gerçekleştirilen, belirli bir süre sistematik biçimde devam eden, yıldırma, pasifize etme veya işten uzaklaştırmayı amaçlayan; mağdur ya da mağdurların kişilik değerlerine, mesleki durumlarına, sosyal ilişkilerine veya sağlıklarına zarar veren; kötü niyetli, kasıtlı, olumsuz tutum ve davranışlar bütünü olarak tanımlanan mobbing, çeşitli meslek grupları arasında görülmekle birlikte akademiye de sıklıkla rastlanılan bir şiddet biçimi* (URL-26) şeklindedir.

Mobbingin tanımını ve içeriğini bu çerçevede çarpıcı bir şekilde yansıtan, üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışan bir yaratıcının konu kapsamında koronavirüsü de içeriğe dâhil ederek oluşturup elektronik kültür ortamında paylaşımına soktuğu dikkat çekici şiir ise şu şekildedir:

*Yıllarca çalıştım girdim sınava
Bunca emek sandım akmazdı suya
Yüce Allah bir gün beni de duya*

Biz yıllarca yandık sen de yanasın

*Bazen hocayımdır bazen öğrenci
Sekreterlik zaten gelir birinci
Azarlar egolar bilmem kaçınıcı
Sus dediler bana sen asistansın
Biz yıllarca yandık sen de yanasın*

*Hocayı görünce geldi terleme
N'olur hocam dedim bugün elleme
Aldım da defterle kalem elime
Sus dediler bana sen asistansın
Biz yıllarca yandık sen de yanasın*

*Bir askerlik bir yeterlilik zor imiş ana
Hocalar her daim güçlüden yana
Bir ara tak etti birden bu cana
Sus dediler bana sen asistansın
Biz yıllarca yandık sen de yanasın*

*Korona virüsü sardı her yeri
Hocalar mesken bildi evleri
Asistanlar sanki köle timsali
Sus dediler bana sen asistansın
Biz yıllarca yandık sen de yanasın*

*Vahdet Özkoçak oldu dostumuz
İnan hocam size yoktur kastımız
YÖK bile sanki bizim hasmımız
Sus dediler bana sen asistansın
Biz yıllarca yandık sen de yanasın (URL-27).*

Görüldüğü gibi, aslında yalnızca beşinci bölümde koronavirüse vurgu yapılan şiirde, akademide alt kadrolarda çalışmanın zorluğu, bu kadrolarda çalışan bir yaratıcı tarafından kendileme suretiyle etraflı biçimde ele alınmıştır. Bu durumun; *Sanal ortamın genel anlamda tüm kültürel verimler, özelde ise folklorik üretim açısından uygun olup olmadığının bir soru ve sorun olarak belirdiği günümüzde kullanıcılar tarafından çeşitli kendileme (appropriation) stratejileriyle evcilleştirilerek “üzerinde” veya “içinde” çeşitli sosyo-kültürel etkinliklerin gerçekleştirilebildiği bir imgelemsel uzama dönüştürülen sanal ortamın, zamanla orijinal ve hatta otantik denebilecek icra ve üretimlerin ortaya çıkmasına olanak tanıyan yeni bir folklorik deneyim alanına evrildiği* (Gülüm, 2018: 127) tespitiyle doğrudan örtüştüğü görülmektedir.

Her dizesi ayrı bir protesto niteliği taşıyan bu paylaşımda da diğer paylaşımlarda olduğu gibi yaratıcı-icracının koronavirüsü protesto edeceği diğer tüm olgulara bir araç kılarak şiirde kullandığı görülmektedir. Bu bakımdan sayısız bağlam ve örnekte olduğu gibi mizah ve gülmenin çeşitli

değerleri, davranışları, inançları, sorgulamak ve onları çoğu zaman örtülü bir şekilde eleştirerek bir mücadele aracına dönüştürüldüğü dikkati çekmektedir. Böylece, özellikle erkin ve güçlü olgular karşısında doğrudan söylenmesi durumunda ciddi sonuçlar ve tehlikeler doğurabilecek durumlarda mizahın hak aramada bir araç olarak kullanılarak hem kontrollü bir başkaldırışı ve karşı duruşu hem de toplumsal ve kişisel baskılardan bir kaçışı ve kurtuluşu sağlamak üzere devreye sokularak beraberinde rahatlamayı getirmesinin amaçlandığı görülmektedir (Eker, 2014: 31). Değerlendirilen bu örnek, çok sayıda örnek üzerinden de takip edilebilen söz konusu durumun tipik bir temsilcisi niteliğindedir.

3.5. Din Sömürücülüğü ve Sömürücüleri, Dinî Öğretilerin Yerine Getirilmemesi ve Din Düşmanlığı

İncelenen şiirlerde, İslamiyet'in yanlış anlaşılmasının, dinî inançların ve duyguların sömürülmesinin ya da din düşmanlarının da yoğun biçimde eleştirilip protesto edildiği görülmektedir. Bu çerçevede, mizahi nitelik taşımamakla birlikte açık bir protesto destanı olduğu görülen, Âşık Feymânî tarafından yaratılan ve âşığın kişisel *facebook* sayfasında 15 Mart 2020 tarihinde paylaştığı şu örneğin de değerlendirilmesi gerekmektedir:

KORONA DESTANI 1

*Yarasayı çorba edip içeni
Yılan gibi sok da götür korona
Cehennem yakıtı olsun her çeni
İcabına bak da götür korona*

*Hak emrine uymam deyip direten
Firavun devrini her an aratan
İlim merkezinde virüs üreten
Siyonizmi yak da götür korona*

*İnsanlıktan uzak sapık meşrebin
Dünya fitnesinin füzesine bin
Edepsiz erkansız memlekete in
Temelini sök de götür korona*

*Zalimleri mazlumlarla bir etme
Çorbasına domuz yağı eritme
Öyle hışım et ki yolda yürütme
Hemen çelme tak da götür korona*

*Gözüne kestirip şimali garp'ı
Miyanmar mülküne atıp bir çarpı
Yahudi, çok güçlü Şaron, Trump'ı
Mengenede bük de götür korona*

*Adnan Oktar gibi mehdicikleri
Cikil cikil etsin kedicikleri
Göz ardı eyleme fetöçükleri*

Gırtlğını sık da götür korona

*Feymânî'den bu dilekçe arz ile
Milleti kandırdı sünnet farz ile
Pennsylvania Nemrut'unun gürz ile
Şatosunu yık da götür korona (URL-28).*

Günümüzde çeşitlilik gösteren teknolojik medya ve iletişim araçlarının olmadığı dönemde toplumun nabzını tutan, onları bilgilendiren iletişim teknolojileri içinde folklor türleri elbette ki önemli yer tutmaktaydı. Bu teknolojilerden belki de en dikkat çekicilerinden biri de âşıklık geleneği ve onların icra ettiği tür ve ürünlerdir. Âşıkların anlattıkları hikâyelerden icra ettikleri şiirlere kadar hepsinde işlevsel olarak eğlendirip hoşça vakit geçirme, kültürün gelecek kuşaklara aktarılması ve eğitim gibi işlevlerinin tamamında bir “haber verme”, “bilgilendirme” durumu söz konusudur. Nitekim; *Âşık tarzı destan türünün geçirdiği en büyük dönüşümler şekil ve tema açısından ziyade üretiliş, yayılış ve tüketiliş süreçlerinde kullanılan iletişim biçim ve araçları açısından* (Çobanoğlu, 2000: IX). Türk âşıklık geleneğinde temel ve en eski söylem biçimlerinden biri olan yermenin geleneğin en eski dönemlerinden günümüze kadar varlığını güçlü bir şekilde gösterdiği bilinmektedir. Başgöz (1986: 182-191), âşık şiirimizde derece derece, kişisel ya da topluma dönük yeme, kınama ve taşlamayı da içine alan protesto geleneğinin köklerini 13. yüzyıla ve Yunus Emre'ye dayandırmakta, protestonun ilkin tekke şiirinde doğup geliştiğini öne sürmektedir.

Feymânî, Çukurova âşıklık geleneğinin yaşayan en önemli temsilcilerinden biridir. Feymânî'nin bu şiirinde, tıpkı diğer âşıkların asırlarca yaptığı gibi, halkı yakından ilgilendiren bir konuyu uzun soluklu biçimde ele almak istediği ve bu çerçevede de destan türünü kullandığı görülmektedir. Burada âşıklık geleneği kapsamındaki bir yaratımın elektronik kültür ortamına yansımaları söz konusudur ve âşıkların geleneği elektronik kültür ortamına taşımaları yeni değildir (Çobanoğlu, 1999). Feymânî'ye ait, mizahi olmayan, doğrudan taşlama niteliği taşıyan bu destan kapsamında, koronavirüsten hareketle eleştirilen ve protesto edilen olgular ise çok yönlüdür.

İlk dörtlükte, virüsün hayvanlar aracılığıyla mutasyona uğramak suretiyle insanlara bulaştığı ve bu çerçevede de yarasa çorbası tüketen insanlar tarafından yayıldığı düşüncesinden hareketle, yarasayı çorba yapıp içenlere kargış niteliğindeki sözler yöneltilerek söz konusu kişiler protesto edilmektedir. İkinci dörtlükte ise virüsün Siyonist topluluklar ve şirketler tarafından bilimsel yöntemler kullanılarak laboratuvarlarda üretildiği düşüncesinden hareketle buna sebep olan odakların ortaya çıkardıkları virüs nedeniyle yok olmaları istenmektedir. Üçüncü dörtlükte “insanlıktan uzak sapık meşrepli” ve “edepsiz erkansız” memleketlerin temelini sökülmesi, dördüncü dörtlükte koronadan zalimlerle mazlumları birbirinden ayırması istenmekte, yani suçu olmayanların korona sebebiyle hastalanıp hayatlarını kaybetmemeleri dilenmekte, zalimleri yolda

yürütmeden bir hışımla çelme takıp öldürmesi istenmektedir. Burada ise korona virüsü nedeniyle ölenlerin bir kısmının normal biçimde yürürken aniden yığılıp kalmak suretiyle ölmelerine işaret edilmektedir. Beşinci dörtlükte Kuzeyden Batı'ya, Doğu'dan Güney'e, dünya üzerinde zulüm ve gözyaşının sebebi olarak görülen, özellikle de Müslümanlara zulmeden ülkelere ve devlet başkanlarına, Şaron ve Trump üzerinden beddua edilmektedir. Altıncı ve yedinci dörtlükte ise inançları terörize eden, sömüren, nihayet adeta bir virüs gibi yayılan oluşumlara, Adnan Oktar ve FETÖ üzerinden vurgu yapılarak, insanları "hasta eden" Nemrut görünümlü kişilerin "şatolarının başlarına yıkılması" istenmektedir.

Feymânî'nin koronavirüs üzerinden, insanlığa ve dünyaya kötülük yayan ve bu bakımdan kendilerince virüs niteliği taşıyan her türlü olguyu lanetlediği ve koronavirüsün asıl bunları yok etmesini, böylece düzensizlikten düzenin doğması isteğini dillendirdiği görülmektedir. Feymânî, bir kriz niteliğindeki koronavirüs salgınından kaynaklanan kaos ortamının dağılmasını, bu virüsün ve buna benzer insanlığa zarar verici virüs niteliğindeki kişi, grup, düşünce, olgu, kurum, devlet, devlet yöneticisi düzeyindeki kişilerin bu virüsle yok olarak bir düzen ortamının sağlanmasına yönelik istek ve dilekleriyle, düzen ve düzensizlik odağındaki alkış ve kargış formlarıyla folklorun protesto işlevini oldukça etkin bir şekilde işletmiştir. Destanda, gelecek kuşaklara kültürün aktarımı, eğlendirip hoşça vakit geçirme ya da başka bir işlev tek başına belirgin değildir. Dahası, var olan diğer işlevlerin hiçbirisi, protesto işlevinin yerini tam anlamıyla dolduracak, bu işlevin yerine geçebilecek mahiyette de değildir. Bir başka ifadeyle; Feymânî'nin *Korona Destanı-1* başlığıyla paylaşımına giren şiirindeki söylemlerinden kaynaklanan hiçbir işlevi, protesto işlevinden bağımsız ve daha belirgin biçimde değerlendirmek mümkün değildir.

Destanda, Âşıklık geleneğindeki yerleşik irfan ve üslup ile konu adeta tersinden okunmakta/okutulmakta, bir lanet olarak insanlığın başına bela edilen bu salgından, bu ve diğer kötülükleri yayanların etkilenmesi ve böylece kaostan kozmosun doğması, kısacası hakkın yerini bulması istenmektedir ki bu durum da yine Hakk âşıklarının tarih boyunca terennüm ettikleriyle ve işlevleriyle örtüşmektedir. Bu anlamda diğer tüm şiirler gibi bu şiirin de köklerini geleneksel bilgidan alan bir yaklaşımla krizi fırsata çeviren ve bu anlamda kaosu kozmosa dönüştürmek isteyen pragmatik bir düşünceden hareketle şekillendirildiği anlaşılmaktadır.

Bağlama eşliğinde, koçaklama üslup/edalı bir ezgiyle icra edilen ve video kaydı şeklinde elektronik kültür ortamında –özellikle whatsapp üzerinden- anonim bir şekilde yayıldığı görülen türkü formundaki başka bir şiir örneği ise şöyledir:

*Çin'den geldi mikrop, bir yarasadan
Allah razı olsun bu koronadan
Temizliği öğrendiniz *** korkusundan
Mis gibi kokuyorsunuz lan kolonyadan*

*Sakallılar cübbeliler kaçtı ortadan
Abdest bozulmuyor muydu bu kolonyadan
Şimdi sevap diye ayet bulur Kur'an'dan
Sizin Müslümanlığınız bile yalandan*

.....

*Evde otur otur şiştik nereye kadar
Bitsin artık yeter karantinalar
Doktor varken hocalardan medet umanlar
Camiye gitmez oldu hayırlı cumalar (URL-30).*

Maddi ve manevi temizliğe oldukça önem veren, hatta temizliği imanın yarısı olarak değerlendiren bir din olan İslam'ın gereklerine kimilerince yeteri kadar dikkat edilmediğinin öne sürüldüğü ve bu durumun eleştirildiği bu şiirdeki "kaçtı ortadan" ifadesi ile de umreye gidenlerin dönüşte Türkiye Cumhuriyeti resmî makam ve yetkililerince önlem amaçlı karantinaya alınması sürecinde karantinadan kaçmaya yönelik gerçekleştirdikleri girişimlere dikkat çekildiği görülmektedir. Şiirin son dörtlüğünde karantinadan bıkkınlık halinin ifadesi, vakaların arttığı ve ölümlerin gerçekleştiği dönemlerde de bu mizahi üretim ve paylaşım eyleminin belirli ölçülerde sürdüğünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Görüldüğü gibi her bir paylaşım, müstakil analiz çalışmalarına konu olabilecek zenginliktedir. Bu bakımdan bir makale kapsamını daha fazla zorlamanın imkânsızlığı nedeniyle, gerçekleştirilebilecek çok sayıdaki analize karşılık, genel bir değerlendirme yaparak sonuca ulaşma zarureti bulunmaktadır. Bu çerçevede; çoğu geleneksel formlardan ve söylemlerden esinlenilerek oluşturulan bu şiirlerde yanlış göstererek doğruyu vurgulama, bu sırada zaman zaman mizaha ve protestoya başvurma, ideal olanı kurgulamaya dönük söylem geliştirme, geleneksel formları güncel içeriğe göre şekillendirme, toplumu bilgilendirme... gibi aşıklık geleneğindeki yerleşik işlevlerin birçoğunun, belirli düzey ve biçimlerde, mizah ve protesto işlevinde bütünleştirilerek adeta yeniden canlandırıldığı anlaşılmaktadır. Toplumsal yapı ve iletişim tür, biçim, alan ve süreçlerindeki değişim ve farklılaşmalara bağlı olarak halkın eğlenme ve hoşça vakit geçirme, bildiklerini aktarma, kendini ifade etme vb. gibi amaçlarla kullandığı *facebook* ve *twitter* gibi teknolojilerde gördükleri paylaşımlara karşı, birbiriyle örtüşen bir reaksiyon göstererek ortaya folklor ve mizah üretimi çerçevesinde oldukça ilginç sosyokültürel ve sosyal psikolojik veriler çıkardığı görülmektedir.

Nitekim, Feymânî'nin destanı dışında kalan ve yine onun gibi elektronik kültür ortamında dolaşıma giren kültürel birer yaratma niteliğindeki mizahi şiirlerin yaratıcı-icracı-aktarıcı-paylaşıcı özellikleri bakımından oldukça farklı olmasına karşın bunların hepsinde ortak yönün, folklor ve mizah aracılığıyla doğan protesto işlevinin işletilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Bunların önemli bir tutarında protestonun yine büyük ölçüde geleneksel kargışlama, lanetleme formları ve yöntemleriyle

gerçekleştirildiği dikkati çekmektedir. Dolayısıyla da bir kaos durumuna sebep olan her türlü devlet, devlet başkanı, düşünce ve ideoloji, kişi ve kurum, olgu, olay ve eylem, buradan çıkılarak ulaşılmaması beklenen kozmos idealinin gerçekleşmesine yönelik olarak, yine mitolojik çağların ve mitlerin önemli bir parçası olarak geçmişten günümüze var olagelen kargış söylem tür ve biçiminin mizah ile bütünleştirilmesi sonucu, çarpıcı bir kültürel yaratım biçimiyle ortaya konulmuş olmaktadır.

Mizah yalnızca neşeli, gevşek, rahat durumlarda değil -belki de yaşamı sürdürme içgüdüsünün dolaylı bir uzantısı olarak- zorlu, baskılı, sıkı denetimli ortamlar ve dönemlerde de şiddetle dışarıya fıkratabilmektedir. Mizahın sosyal psikolojik yönü ve özellikle de stresle başa çıkmada bireysel ve toplumsal bir sağaltım reaksiyonu olarak dikkat çektiği (Meşe, 2016: 82-83) gerçeği ile kahkaha, mizah ve eğlencenin özellikle de çeşitli problemleri durum ve bağlamlarda psikolojik ve fizyolojik açıdan en etkin ve iyileştirici ilaç olduğu (Klein, 1989) ve bu bakımdan bireyi ve toplumu güçlü kıldığı, olay ve olguları dengede tuttuğu düşüncesinin ve yararlılık işlevinin Türk mizah tarihi ve kültürü bağlamında da geçerli olduğu görülmektedir (Sevindik, 2017: 31-36). Bu yönüyle psikanalitik yaklaşımda ruhun emniyet supabı olarak görülen (Koestler, 1997: XXIII) mizahın hayatta kalabilmeye ilişkin bir değer olarak kabul edilen korkuyla olan ilişkisine yönelik varsayımlar (Morreal, 5-7), mizahın savunma mekanizması olarak değerlendirildiği diğer tüm yaklaşımlarla birleştirildiğinde, folklor ve mizahın sosyolojik ve psikolojik temelleri daha da belirginleşmektedir.

Koronavirüs salgını konu edinen ve bu çalışmada incelenen kültürel yaratımlarda ön plana çıkan asıl olgunun ve bu doğrultuda işlevin -folklor ve mizahın bünyesindeki tüm işlevleri çeşitli biçimlerde kapsayıp yerine getirmekle birlikte- bireyin ve toplumun sağlığını, güvenliğini, varlığını, geleceğini tehlikeye atan olguların koronavirüs üzerinden kınanması, eleştirilmesi ve protesto edilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede söz konusu yaratımlarda mizahın keyif verme ve eğlendirme, eleştiri ve hoşgörü gibi açık ve başkaldırı, protesto ve tahrip etme, yarar veya zarar verme, sosyalleşme, hayata tutunma, fiziksel iyileştirme, gerilimi azaltma, başarılı savunma mekanizması olma, sorunlarla başa çıkma, savunma ve saldırı, toplumsal tarihin kod ve mesajlarını taşıma, dikkat çekme, itiraz ve kabullenme gibi gizli işlevleri ile (Eker, 2014:30) folklorun eğlenme ve eğlendirme-hoş vakit geçirme, değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme, eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi, toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için kaçıp kurtulma; sonuç olarak da toplumun refahını ve huzurunu sağlama gibi başlıca işlevlerinin (Bascom, 1954, Çobanoğlu, 2016: 282-283) bir arada, bütünleşmiş ve birbirinden bağımsız değerlendirilemeyecek biçimde görüldüğünü vurgulamak gerekmektedir.

Sonuç

Sosyal, kültürel, ekonomik ve başkaca boyutlardaki etkileri belki çok kısa bir süre içinde belki de on yıllar sonra hissedilecek olan fakat adı geçen tüm bu alanlarda köklü değişimleri beraberinde getireceğine şüphe bulunmayan koronavirüs salgını, beraberindeki tüm gelişmelerle birlikte, Türklerin kültürel genetiğinde var olan sözlü edebiyat temelindeki şiir “söyleme” ve mizah yaratma geleneğini, eğilimini ve gücünü tetikleyerek elektronik kültür ortamında bu doğrultuda çok sayıda paylaşımın gerçekleşmesine yol açmıştır. İncelenen örnekler, bireyin, toplumun, kültürün ve kurumlarının “doğal” işleyişini, “olağan” yaşantılarını tehlikeye atan herhangi bir nedeni (koronavirüs salgını, covid-19), yaratımının sadece bir parçası ve tetikleyicisi olarak kullanıp aslında kendi dünya görüşü, iç dünyası ve yaşam gerçekliğinin çerçevesi içinde sürekli olarak rahatsızlık duyup protesto etmeyi tasarladığı çeşitli olguları eleştirmek üzere değerlendirdiğini göstermektedir. Şiirde protesto eylem ve söylemini icra eden bazen bir âşık, bazen “sıradan vatandaşlar”, bazense bir araştırma görevlisi olurken, yaratımların hepsinde hem şiirin şekil ve yapı gibi stilistik özelliklerinin hem de üslup-estetisinin ve söyleminin kurgulanışında büyük ölçüde gelenekteki yerleşik hususiyetlerden beslenilerek sözlü kültürün en eski formları ve söylemleri, en yeni ve güncel bir konuda, mizahın ve folklorun protesto işlevi eşliğinde yeniden organize edilerek ortaya çıkan yaratımlar elektronik kültür ortamında dolaşıma sokulmuştur. Bu çerçevede protestonun yarasa çorbası içmekten halkın dinî inançlarını sömürerek terörize etmeye, emek sömürücülüğünden fırsatçılığa, devletin ve milletin verdiği gücün, unvanın, makamın, “zayıf” olanları “kaçırmak” için kullanılmasına kadar pek çok hedefe yönelebildiği görülmektedir.

Bu çerçevede ortaya çıkan ürünlerde krizi fırsata çevirmeye çalışanlar vatandaş için, araştırma görevlisini sömüren ve kaçırmaya çalışan öğretim üyesi veya “hoca” akademinin ve dolayısıyla ülkenin geleceği için, dinî olgular üzerinden inançlı bireylerin temiz duygularını sömüren, terörize eden kişi ve oluşumlar, dinin temel emirlerini yerine getirmeyenler, din ve toplum düzeni için, kısacası “virüs” potansiyeli taşıyan her türlü olgu, toplumun ve insanlığın sağlığı ve güvenliği için bir tehdit olarak görülmüş ve protesto edilmiştir. Söz konusu protestonun, herhangi bir politik düşüncenin, siyasi-ideolojik yönelimin ifadesi olarak değil halkın kendine “düşman” olarak gördüğü, halk felsefesi ve düşüncesinde, halk irfanında “yanlış” ve “zararlı” olan her türlü devlet, millet, kişi, kurum, olgu, düşünce, söylem veya davranışa yönelen koruyucu bir savunma mekanizması olarak işletildiği dikkati çekmektedir. Dolayısıyla, bahsedilen bu işlevi yalnızca politik meselelerle ilgili olarak değil, folklor kapsamında gerçekleşen her türlü iletişim türü ve süreci kapsamındaki çok yönlü görünüşleri ekseninde de değerlendirmek gerekmektedir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, folklor kapsamındaki yaratmalarda herhangi bir işlevi sivriltilmenin ya da hakir görmenin,

işlevlerin etki ve geçerliliğinin ya da bir işlevin bir diğeri üzerindeki tahakkümünün tartışılmasının folklor çalışmaları ve geleceği bakımından çok sağlıklı sonuçlar doğurmayacağına işaret etmektedir. Bu açıdan protesto folklorun yalnızca beşinci işlevi değildir ve folklor, yalnızca belirli işlevlerle sınırlandırılmayacak ölçüde geniş etki ve çeşitliliğe sahip olan canlı bir üretim ve aktarım sahasıdır. Nitekim, çalışmada incelenen veriler ve ulaşılan sonuçlar folklorun işlevlerinin genellikle çok çeşitli ve karmaşık olabildiğinin, bu nedenle de çeşitli yaratım bağlamlarındaki her türlü ürünün, ilgili bağlamı oluşturan bütünleşenler arasındaki ilişki ve etkileşimler çerçevesinde değerlendirilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir.

Bu bakımdan, aslında mizahtan ve protestodan da fazlasını içeren söz konusu şiirlerde stilistik ve fonksiyonel açıdan protesto işlevinin yerine getirdiği -taşlama, eleştirme, hicvetme, düzensizliği gidererek düzen sağlama vb. amaçlara hizmet eden- görevleri eksiksiz karşılayabilecek, onun yerini tam olarak doldurabilecek, protestodan bağımsız değerlendirilebilecek başkaca bir işlevden söz etmek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla da incelediğimiz şiirlerde açıkça görülebilen söz konusu bu işlevin “toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçış mekanizması” olarak değil, aksine sosyal, toplumsal, evrensel baskılara dikkat çekmek ve bunları protesto etmek suretiyle etkisiz hale getirme mekanizması olarak işletildiği görülmektedir. Bu işlev ister mizahın isterse de folklorun bir işlevi olarak değerlendirecek olsun, taşıdığı nitelikler, kendilerini ortaya çıkaran sebepler ve hedeflenen sonuçlar bakımından, mutlaka bağımsız bir işlev olarak belirlemektedir.

Bu doğrultuda folklor ürünlerinin işlevleri içinde yalnızca protesto işlevinin değil olası diğer tüm işlevlerin de söz konusu ürünlerin genel özellikleri ve değişim dönüşümleri, farklı bağlamlardaki icra ve işlev özellikleri kapsamında ele alınması, konuyu daha tartışılabilir hale getirecektir. Folklor ürünlerinin psikolojik, sosyal psikolojik, sosyokültürel, pedagojik vb. niteliklerinin ve bunlardan kaynaklanan işlevlerinin yanında zaman zaman belirginleştiği görülen protesto işlevinin hangi ürünlerde ne seviyede olduğuna yönelik kapsamlı ve bütünleyici çalışmaların artması, folklorun protesto işlevinin başlıca niteliklerinin ve folklor disiplini içindeki yerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu noktada belki de daha fazla vurgulanması gereken, folklorun işlevleri hakkında değerlendirme yaparken, hangi işlevin ne anlama geldiğini çözümlerken başta antropoloji, felsefe ve teoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji olmak üzere çok sayıda disiplinin bilgi birikiminden, kuram ve yaklaşımlarından yararlanmanın adeta bir zorunluluk olarak belirlediğidir. Bunlara dayanmaksızın yapılacak işlev çözümlerinin bir yanıyla hep eksik kalacağını özellikle belirtmek gerekmektedir. Buradan hareketle biz, Türkiye’de önemli bir kısmı mizah içerikli olmak üzere geleneksel formların çeşitli özelliklerine (dörtlük yapısı, uyak-kafiye özellikleri vs.) bağlı kalmak kaydıyla oluşturulan -bir kısmı mizah ve estetik değer bakımından nitelikli seviyede olmakla birlikte bir

kısmı oldukça vasat nitelikteki- koronavirüs salgın konulu şiirler içerisinde protesto işlevinin son derece belirgin olduğunu tekraren vurgulamakla yetiniyoruz.

Evrensel olarak tüm duygular gibi korku ve kaygılar da büyük ölçüde benzerdir ancak her kültürün duygularını dışarı yansıtmaya ya da yansıtmama biçimleri, savunma mekanizmaları ya da reaksiyonları çeşitli farklılıklar gösterebilmektedir. Kültür ve onun işlevi her bağlamda, yaratıcılarının organizesine ve etkileşim içinde bulunan değişkenlerin –baskıların, itici etkenlerin vs.- ve niteliklerine ve tüm bunların birbirleri arasındaki etkileşimlerin türüne, boyutuna ve niteliğine göre değişip çeşitlenebilmektedir. İncelenen içerikler de göstermektedir ki söz konusu bu çeşitlilik ve onun araştırılması yalnızca antropologların, edebiyat inceleyici ve çözümleyicilerinin, psikologların ya da sosyal psikologların değil halkbilimi araştırmacılarının da işidir. Bu bakımdan, gerçekleştirilecek çalışmalarda kültürün yüzeysel veya bilindik değerlendirmelerle açıklanamayacak farklı boyutlarda işleyen bir mekanizma olarak sistemleştiği ve esasen bu sistemin işleyişine odaklanmanın gerekliliği daima göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bakımdan kültürün işlevlerindeki değişim ve çeşitlilik kültürel çalışmalarda kullanılacak araştırma, inceleme ve çözümleme yöntemlerinde ve sonuç olarak da kültür nazariyelerinde de sürekli bir değişim, dönüşüm ve çeşitliliği zorunlu kılmaktadır.

Toplum ve yarattığı kültür, görünüm ve işlevleriyle birlikte her türlü argümanı seçici bir taramadan geçirerek ilgisini çekenleri mevcut birikimin üstüne eklemekte, yapısını ve içeriğini ilgili durum ve bağlamlara göre değiştirerek, kendini an be an güncelleyerek geleceğe nakletmektedir. Folklor gibi, disiplinlerarası paradigmalara ele alınmadan çözümlenmesi mümkün olmayan mizahın folklorla bütünleşmiş halde yansıdığı tüm bu örnekler göstermektedir ki toplum ihtiyacı olanı üretmeye ve tüketmeye devam ederken kültürel genetiğinde var olan niteliklerini aniden devreye sokabilmektedir. Herkesin bir anda “âşık” olduğu bu üretim ve tüketim sürecinde ortaya çıkan malzeme, folklorun sınırsız konu kadrosu içinde oluşacak çok yönlü verileri çözümlmek için halkbilimcinin sürekli bir teyakkuz halinde olmasının ve kendini bu doğrultuda donatmasının gerekliliğini yeniden göstermiştir. <Bu bakımdan -salgının ve önlem olarak alınan tedbirlerin dağılım alanları üzerinden tekraren görüldüğü gibi- insanı ilgilendiren hiçbir konunun ve onu inceleyen hiçbir disiplinin (ekonomiden sağlığa, eğitimden psikolojiye, felsefe ve teolojiden antropolojiye, kültür bilimlerinden fen ve teknoloji bilimlerine, inançlardan eğlenceye ve diğerlerine kadar) birbirinden bağımsız değerlendirilmesi mümkün değildir.

Çalışmaya konu edilen paylaşımlar, Türk toplumunun koronavirüs gibi oldukça ciddi bir salgınla ilgili yaklaşımlarında zaman zaman ne derece yaratıcı mizahi seviyeye ulaşabildiğini ve fakat bu yaratım biçimlerinin ve mizahi üslubun aynı zamanda sosyal ve psikolojik açıdan bir savunma ve

kontrol mekanizması olarak da nasıl işletilebildiğini göstermektedir. Toplum, bütün dünyaya yayılan bu tehlike kapsamında “bize gelecek mi gelmeyecek mi” kaygısı taşıdığı bir dönemde adeta, kökenlerini Şamanik enerji yönetiminden ve âşık tarzı kültür geleneğinden alan bir üslup ve estetikle, virüse ve ona yol açan olgulara karşı bir tür savunma kalkını oluşturarak bu mekanizma içinde toplumsal bir direnci ve karşı koyma bilincini devreye sokmuştur. Söz konusu şiirlerden mizahi içerikli örneklerin çok önemli tutarının başlangıçtaki dönemde -Şubat ayı sonu- Mart ayı başları- yaratılıp dolaşıma sokulduğu, Mart ayının ortasından itibaren bu doğrultuda yaratım ve aktarımların görece azaldığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan kaygılı ve stresli bir ortamda toplum kendini, folklor ve mizahla besleyerek oluşturduğu bu şiirler içinde yücelterek adeta sosyal ve psikolojik bir ön karantinaya almış, mizahı aynı zamanda bir savunma mekanizması olarak kullanmıştır. İncelenen örneklerin tümündeki mizahi yaratım ve protesto tür ve biçimlerinde beliren temel işlevin aslında bir “güvenlik” işlevi olduğunu belirlemek yanlış olmayacaktır. Tüm örneklerdeki protestoların toplamından çıkan ana ve yan, açık ve örtük tüm işlevlerin de hem bağımsız hem de birbirleriyle olan iletişim ve etkileşimleri bakımından bu çerçevede değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Bizim bu çalışmada folklor, şiir ve mizah özelinde ele almaya çalıştığımız ana konunun çeşitli yönleriyle ayrıntılı ve derinlikli biçimde, disiplinlerarası yaklaşımlarla ele alınarak çözümlenebileceği açıktır. Bu kapsamda örneğin, bir kullanıcının söz konusu paylaşımların yapıldığı ortamda sarf ettiği; “Çok mu komik? İnsanların can verdiği bir olay hakkında mizah... başka konu mu kalmadı?” (URL-29) şeklindeki -tek bir kişi tarafından beğenilip yanıtlanmadığı görülen- yorumu da dikkat çekicidir. Bütün bu verilerin ve daha da fazlasının insan ve toplum bilimlerinin çeşitli disiplinleri çerçevesinde bütüncül ve karşılaştırmalı olarak çözümlenmesinin, daha derinlikli bilgilere ulaşmamızı olanaklı kılacağı kuşkusuzdur.

Bütün bu değerlendirmelerin nihayetinde ve belki de ötesinde salgın, tüm insanlığa artık küresel bir köye dönüştürülmüş haldeki aynı, tek ve aslında “küçük” ve “basit” bir yerkürede yaşadığımızı, “ortak” bir kaderi paylaştığımızı, birbirimizi yok ederek ya da zayıf kılarak yaşamamızın pek de anlamlı olmadığını, bazı şartlarda aslında herkesin “eşit” olduğunu, paranın, makamın, gücün bazı durumlarda, normal zamanlardaki gibi değer veya anlam taşımadığını göstermiştir. Bu yönüyle salgın, “geleneksel” inanç ve düşüncelerdeki, halk felsefesindeki yerleşik “insan” ve “gelecek” odaklı algı ve öğretilerin önem ve değerinin, önümüzdeki “yeni/kontrollü normalleşme dönemi”nde daha fazla gündemde kalmasına da “olası” bir zemin hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

’t Hart, M. (2007). Humour and social protest: an introduction. *IRSH*, 5: 1-20.

- 't Hart, Marjolein (2016). The role of humor in protest cultures. (Ed.: K. Fahlenbrach, M. Klimke, ve J. Scharloth), *Protest cultures: a companion (protest, culture and society, Vol. 17, pp. 198-204)*. New York-Oxford: Berghahn Books.
- Arif, Ahmet (2011). *Hasretinden prangalar eskittim*. İstanbul: Metis Yayınları (5. Baskı).
- Basat, E. M. (2016). İşsiz Karagöz'den İşler Güçler'e halk mizah tiplerinin dönüşümü. *Medya ve Mizah*, (Ed: Huriye Kuruoğlu-Mikail Boz), 151-166, Ankara: Nobel Akademik.
- Bascom, W. R. (1954). Four functions of folklore. *The Journal of American Folklore*, 67 (266), 333-349.
- Başgöz, İ. (1986). Türk halk edebiyatında protesto geleneği. *Folklor Yazıları*, 181-191, İstanbul: Adam.
- Başgöz, İ. (1996). Protesto: Folklorun beşinci işlevi (fonksiyonu). *Folkloristik. Umay Günay Armağanı*, (Ed. Özkul Çobanoğlu-Metin Özarslan), 1-4, Ankara: Feryal Matbaası.
- Bayat, F. (2019). Sözlü kültürde protesto yönüyle mizah. *Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu (13-15 Mayıs 2016) Bildirileri*, 369-379, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Binark, M. (2015). Yeni medya özel sayısı hakkında: Neden?. *Folklor/Edebiyat*, 21 (83), 9-18.
- Blank, T. J. (2009). Toward a conceptual framework for the study of folklore and the internet. *Folklore and the internet. Vernacular expression in a digital world*. 1-20, Utah: Utah State University Press.
- Blank, T. J. (2012). Pattern in the virtual folk culture of computer-mediated communication. *Folk culture in the digital age: the emergent dynamics of human interaction*, 1-24, Utah: Utah State University Press.
- Blank, T. J. (2013). *The last laugh: Folk humor, celebrity culture, and mass-mediated disasters in the digital age*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Blank, T. J. (2014). *Toward a conceptual framework for the study of folklore and the internet*. Colorado: University Press of Colorado.
- Büyükokutan, A. (2011). *Muğla yöresi kadın merkezli geleneksel uygulamalarla bu uygulamalara bağlı sözlü ürünlerin işlevleri üzerine bir araştırma*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). Elektronik kültür ortamında âşık tarzı şiir geleneği bağlamında Çukurova âşıkları üzerine tespitler. *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (30 Kasım-2 Aralık 1998) Bildiriler Kitabı*, 246-253, Adana: T.C. Adana Valiliği-Çukurova Üniversitesi.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*. Ankara: Akçağ.
- Çobanoğlu, Ö. (2016). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Ankara: Akçağ.
- Çobanoğlu, Ö. (2018). Halkbiliminde yeni paradigmlar bağlamında internet folkloru. *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Genel Konular)*, 121-126, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

- Çobanoğlu, Ö. (2019). Âşık tarzı edebiyat geleneğinde anlatım tutumları bağlamında mizah ve taşlamanın işlevselliği üzerine. *Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu* (13-15 Mayıs 2016) Bildirileri, 769-777, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Çögenli, M. Z. (2013). *Üniversitelerde mobbing'in incelenmesi ve akademisyenler üzerine bir uygulama*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Eker, G. Ö. (2014). *İnsan kültür mizah. İnsanlık tarihinde mizahın serüveni: felsefi bir problem olan mizahtan eğlence endüstrisinde tüketim nesnesi mizah*. Ankara: Grafiker.
- Ekici, M. (2013). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Ankara: Geleneksel.
- Emeksiz, A. (2010). *Bir İstanbul kahramanı Bekri Mustafa (inceleme-metin)*. İstanbul: Mühür.
- Foley, J. M. (2012). *Oral tradition and the internet. Pathways of the mind*. Urbana: University of Illinois Press.
- Freeman, L. C. (1957). The changing functions of a folksong. *The Journal of American Folklore*, 70 (277), 215-220.
- Gülüm, E. (2018). Dijital iletişim teknolojileri aracılı bir folklorik deneyim alanı olarak sanal ortam. *Millî Folklor*, S. 119, 127-139.
- Klein, A. (1989). *Mizahın iyileştirici gücü*. İstanbul: Epsilon.
- Koestler, A. (1997). *Mizah yaratma eylemi*. (Çev. Sevinç ve Özcan Kabakçioğlu). İstanbul: İris.
- Kress, G. (2003). *Literacy in the new media age*. London: Routledge.
- Kuipers, G. (2016). Mizahın sosyolojisi. *Medya ve Mizah*, (Ed: Huriye Kuruoğlu-Mikail Boz), 47-78, Ankara: Nobel Akademik.
- Meşe, G. (2016). Mizah ve sosyal psikoloji. *Medya ve Mizah*, (Ed: Huriye Kuruoğlu-Mikail Boz), 81-96, Ankara: Nobel Akademik.
- Morreal, J. (1997). *Gülmeyi ciddiye almak*. İstanbul: İris.
- Ong, W. J. (2014). *Sözlü ve yazılı kültür. Sözü teknolojileşmesi*. (Çev. Sema P. Banon), İstanbul: Metis.
- Oring, E. (1976). Three functions of folklore: Traditional functionalism as explanation in folkloristics. *The Journal of American Folklore*, 89 (351), 67-80.
- Oring, E. (2003). The context of internet humor. *Engaging Humor*, 129-140, Urbana-Chicago: University of Illinois Press.
- Özcan, Ö. (2002). *Başlangıçtan günümüze Türk edebiyatında hiciv ve mizah (Yergi ve gülmece)*. İstanbul: İnkılap.
- Özdemir, N. (2015). *Medya kültür ve edebiyat* Ankara: Grafiker.
- Özdemir, N. (2017). *Kültür bilimi ve yönetimi*, Ankara: Grafiker.
- Pehlivan, S. (2016), *Türkiye'de 1980 sonrası protest sanat incelemeleri*. İstanbul: İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Sarıkaya, E. E. (2019). *20. yy. Doğu Anadolu taşlamalarında mizahın protesto işlevi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sevindik, A. (2017). *Türk halk kültüründe mizah ekolojisi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yılmaz, A. (2018). Araba arkası yazılar ve folklorun beş işlevi. *Millî Folklor*, S. 118, 49-62.
- Yolcu, M. A. (2016). Folklor çalışmalarında işlevselcilik. *IV. Kazan Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, 622-629, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: <https://covid19.who.int/> (Erişim: 18.05.2020)
- URL-2: <https://twitter.com/drfaqrettinkoca/status/1262427881038327808> (Erişim: 18.05.2020)
- URL-3: <https://twitter.com/BalGeyik/status/1235127709635940352> (Erişim: 17.03.2020)
- URL-4: <https://twitter.com/BalGeyik/status/1237860323614326785> (Erişim: 17.03.2020)
- URL-5: <http://www.balikesirposta.com.tr/haber-bu-koye-korona-virusun-girmesi-yasak-10716.html> (Erişim: 20.03.2020)
- URL-6: <https://twitter.com/okurzarif/status/1240218113205043200> (Erişim: 20.03.2020)
- URL-7: <https://sozluk.gov.tr> (Erişim: 14.03.2020)
- URL-8: <https://www.facebook.com/ozkul.cobanoglu.7> (Erişim: 22.03.2020)
- URL-9: https://twitter.com/llelou_lamperou/status/1232717948214808578 (Erişim: 14.03.2020)
- URL-10: <https://twitter.com/Dasfeodal/status/1232714152633864197> (Erişim: 14.03.2020)
- URL-11: <https://twitter.com/Dasfeodal/status/1232271075184193537> (Erişim: 14.03.2020)
- URL-12: <https://twitter.com/LHS2520/status/1232954414396329985> (Erişim: 14.03.2020)
- URL-13: <https://twitter.com/HawaEmine/status/1232973545615101952> (Erişim: 14.03.2020)
- URL-14: <https://twitter.com/Dasfeodal/status/1237748405629304834> (Erişim: 14.03.2020)
- URL-15: <https://twitter.com/sairistiklal/status/1237751675835867137> (Erişim: 14.03.2020)
- URL-16: <https://twitter.com/cezaimueyyide/status/1237832669779681282> (Erişim: 14.03.2020)
- URL-17: <https://twitter.com/tolga35a/status/1232959153473191936>

- (Erişim: 14.03.2020)
- URL-18: <https://twitter.com/Safiye81083/status/1232761620759183360>
(Erişim: 14.03.2020)
- URL-19: <https://twitter.com/siirseverben2/status/1232771619061407745>
(Erişim: 14.03.2020)
- URL-20: <https://eksisozluk.com/corona-virusu-siir-yarismasi--6408157>
(Erişim: 20.03.2020)
- URL-21: <https://twitter.com/gulsenzeynep/status/1237651637285642242>
(Erişim: 14.03.2020)
- URL-22: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2963482863704662&set=a.151186508267659&type=3&theater> (Erişim: 25.03.2020)
- URL-23: <https://twitter.com/erkfedai/status/1232727228439552002>
(Erişim: 14.03.2020)
- URL-24: <https://twitter.com/okanynk/status/1233018479546175494>
(Erişim: 14.03.2020)
- URL-25: <https://www.youtube.com/watch?v=WjDBohXfZ04&feature=youtu.be>
(Erişim: 14.03.2020)
- URL-26: <https://www.meslek hastaligi.net/isyerinde-psikolojik-taciz-mobbing/>
(Erişim: 25.03.2020)
- URL-27: <https://www.facebook.com/vahdetozkocakOGESEN> (Erişim: 20.03.2020)
- URL-28: <https://www.facebook.com/asikfeymani> (Erişim: 17.03.2020)
- URL-29: https://twitter.com/onur_akay/status/1233128531166736385
(Erişim: 30.03.2020)
- URL-30: Söz konusu video kişisel arşivde mevcuttur.

Ek: Görseller Listesi

Görsel-1

Görsel-2

Görsel-3

Görsel-4

Görsel-5

Görsel-6

Görsel-7

Görsel-8

Görsel-9